Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 76 (12466) | 1984 чылдың март 30, пятница | 1925 чылда үнделип эгелээн | Өртээ 3 кеп.

ЭКИ ТУРАЧЫЛАРНЫ ҮДЕПКЕН

Коммунистиг тургузуушкунуң мурнуку одуруу боол турар черлерге барып ажылдаары — Советтер чүртүүүң чалыы назылыгларының быжыккан чаңчылы болу бергей. Ол муң аныяк оолдар болгаш кыстар — Бүгүзвилелдиң Ленинчи комсомол аттыг шалыпчы комсомолчу отрядының дайынчылары — ол чаңчылды уламчылап, байлакшыдарын шиитпирлээн. Москвага болган митингиин ол болуушкунга тураскаатқан.

ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. М. Мишин болгаш өске-даа түвө чугаалаанар комсомолга В. И. Ленининиң адын тывысканындан бээр 60 чылында отрядты тургусканын онзалап демдеглээн. Аныяк оолдар болгаш кыстарның баар черлерин ёзугаар чүрттүң экономиктиг географиязын билип ап болур: Барыын Сибирьниң нефтилиг болгаш газтыг тывыш черлери, Канск-Ачинскиниң одалга-энергия түдуглары, Россияның кара эвес хөрзүнүг черлери, өске-даа чугула экономиктиг девискээрлер болгаш тудуглар-дыр.

Баштайгы хүннерден эгелээш-ле ажылдаары-биле эки турачыларның хөй кезии тудуг мергежилдерин өөренип алган.

РКСМ-ниң VI съездизиниң делегады Г. Р. Ударов аныяк оолдар болгаш кыстарга байыр чедиргеш, алдан чыл мурнунда комсомолга революцияның баштыңчызының адын тыпсыры дээш бадылаан кижилерниң өмүнээзинден отрядтың дайынчыларынга үргүлчү мурнуку одурутта туржур, хүлээлгеин күүседириниң үлегерин көргүзер, эгелекчи болгаш тывынгыр чорукту улам идепкейлиг илередир деп хоочуннарның чагыын дамчыткан.

ВЛКСМ ТК-ның тургускакы Бүгүзвилелдиң Ленинчи комсомол аттыг Кызыл тугун отрядтың командири, «Тюменьстройпуть» каттыжыышкынның машинизи А. А. Пеньков үргүлчүледдиг адын часкаашкыны боол турда хүлээп алган. Ол аныяк оолдар болгаш кыстарның хүндүлүг даалганы күүседин кирииптерниң белениинiң дугайын чугаалаан.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫН ТӨЛЕПТИГ УТКУУЛУ

АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Көк-Тей» совхоз күрүнеге эът, сүт садарының квартал планнарын хуусаа бетинде ажыр күүседип алган. Ажылагый бирги кварталда сүттү 156 тоннаны, эътти 220 тоннаны дужаар тургаш, март 27-ге чедир ол продуктуларны түс-түзүн 156 тонна болгаш 330 тонна кылдыр дужааган. Квартал планнарын күүседиринге ылаңгыя хаван өстүрер комплекстиң (начальниги М. А. Загайченко) болгаш «Көк-Тей сүт-бараан фермазының (эргелекчизи И. П. Сагоян) ажылчыннары кызымак ажылдап, эвээш эвес үлүг-хуузун киргеннер.

Совхоздуң бүгү ажыл-ишчилери бо юбилейлиг чылда мал продукциязын бүдүрериниң планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

С. ЗАЙЦЕВ.

Кызыл район.

Хову ажылдарынга уткуштур

СУГГАРЫП ЭГЕЛЭЭН

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхоз бо чылын 800 гектарга чаңгыс чылдыг сигеннерни, 200 гектарга хөй чылдыг сигеннерни, 300 гектарга тараа культураларын, 120 гектарга күкурузаны тарыып планныг. Бо хүннерде Базырыктың болгаш Шуйнуң бугалар ооруларында белеткел ажылдары доозулган. Базырыктың суун шөлдерже салып бадырган. Ында үш звенода 12 суггатчы доктаамал ажылдап, сигең шөлдерин болгаш тарылга шөлдерин суггарып киришкен.

Кыжын Чиңге-Сумун, Улуг-Бүга, Хаак-Бүгазы деп черлерде 230 гектар шөлдерни булукталдырып суггарыгылаан. Хоочун суггатчы Иргит Маадырның звенозундан аныяк суггатчылар С. Савындай, Д. Чыргал, К. Салчак болгаш оон-даа өскелер хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турарлар.

Совхоздуң суггатчылары Совет Тыванның 40 чыл болур чылында бир гектардан 10-12 центнер тараа культураларын, 12-15 центнер чаңгыс чылдыг сигенни, 20-30 центнер хөй чылдыг сигенни өстүрер соруглганы салган болгаш аразында социалистиг чарыштыг ажылдап туралар.

А. КАНЧЫЫР.

ЧАШТЫРЫЛГА БЕТИНДЕ

«Чыраа-Бажы» совхозта комсомолчу - аныяктарның Дагыр-Шеми хову-трактор бригадазында Владимир Мыртык-оолович Куулар удурткан 12 кижи составтыг септекчилер звенозу 1984 чылдың хову ажылдарын эки белеткелдиг үткүп турарлар. Олар «ДТ-75» маркалыг 8, дугуйлуг 3 тракторларның септелгезин дооскаш, часы белеткел ажылдарны хынаар комиссияга дужааганнар. Оон ашгыда кожуг машиналарындан 11 сеялканың, 12 илирниң, 6 культиваторнуң септелгезин дооскан. Септеттинген техниканы бригада төвүнде аппарып чыскаагаан.

Аныяк коммунист В. М. Куулариың бригадазы амгы үеде «СКД-5» маркалыг 5 комбайнның септелгезин кылып турар. Олар комбайнар септелгезин коммунистиг субботник хүнү — апрель 21-ге чедир доозар соруглалыг. Белеткел ажылдарында шудургу ажылдап турар септекчилерге Ш. Ооржак, О. Сарыглар болгаш өскелер-даа хамааржыр.

А. ШАГЖЫ.

Чөөн-Хемчик район.

ЗВЕНОНУҢ ИЖИ

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының төп шаңының ажыл-ишчилери часкы хову ажылдарынга белеткелдиң темпизин дургедеткен. Мында 25 ажылчын ажылдап турар. Олар картофель арыглап, сорттаар база шаңның девискээрин аштап, арыглаар ажылдарны кылып турар.

Хоочун слесарь, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Шыырап Мастай-оол удурткан дөрт кижи составтыг звено үрезин хоранаар машина-биле 512 тонна кызыл-тасты хораннап эгелей берген. Амгы үеде 45 тонна үрезин хораннаттыган. Үрезин хораннакчылары тускай эмчи комиссиязын эрткен. Оларның аъш-чем хандырылгазын таарыштырган. Үрезин хораннаашкынынга ажылчыннар Деспижек Кызыл-оол, Төгүс-оол Кызыл-оол идепкейлиг киржип, хүн нормазын ажыр күүседип турарлар. Чаштырылга эгелээринге чедир шаңда бүгү тараа культураларын олар хораннап доозар соруглганы салганнар.

Т. НУРСАТ.

Улуг-Хем район.

Пассажир АТБ-зиниң карбюратор цегиниң септекчилериниң ажыл-херээниң дугайында коллектив кежигүннери эки үнелелди берип, мактап турары таварылга эвес.

Бүдүрүлгеде 22 чыл ажылдап турар дүрзүлгалыг септекчи, хоорай Совединиң депутады Николай Константинович Константинов хууда социалистиг хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип турар.

Мурнакчы ажылчын-биле кады дөрт чыл улаштыр ажылдаан Вениамин Иосифович Гладков автомобильдер кезектери септээринге мергежээн. Олар ийи артык кезектерни болгаш кывар-чаар үүлдерни камнап ап турарлар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчылары (оң таладан солагай талаже) В. И. Гладков биле Н. К. Константинов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Мурнакчыларның үлегерин эдерер

ХОЖУДААШКЫННЫ АЖЫП ЭРТКЕШ...

Ак-Довуракның хлеб заводу чоокка чедир-ле хожудан турар коллективтериң санындан уштунмайн турган.

Эрткен чылдың күзүнүнде коллективти Владимир Алексеевич Тян директорлаан соонда, байдал өскерлип, ажыл экижип эгелээн, чонну хлеб кылыглары-биле хандырарында үзүктелиишкиннер болбастаан. Чаа директор бодунуң ажылын бир дугаарында коллективке күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаарындан эгелээн. Удаваанда ол бодунуң түнелин көргүзүп, коллектив күүсеттинмес чыгыы турган чыл планын безин 111,2 хуу күүседир аргалыг болган. Ол дээрге планда көрдүнген 620 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрүп, сайгарар планын 693 муң рубль чедир күүсеткени болур.

Совет Тыванның 40 чылын уткуурувус бо 1984 чылды заводтуң коллективи база эки эгелээн. Январь айда пландан ажыр ийи муң рубльдиң продукциязы бүдүрүнген болза, февральда ол түң тос муң рубль чедир өскен, азы планга немей 24 тонна хлеб-булочка кылыгларын бүдүрүп, - сайгарган. «Совет Тыванын 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп күш-ажылчы эдээргe киришпишаан, заводтуң хлеб болгаш кондитер цехтериниң бригадалары эки ажылдап турарлар.

—Коллектививис колдуунда херээженнер. Бо коллективте он тос чыл ажылдаан хлеб быжырыкчызы Арида Хертековна Ондар база-да он чыл ажыр ажылдап турар Ангырбай Маннаадыевна Мокур-оол, Тамара Күжүгетовна Күжүгет ышкаш күш-ажылдың хоочуннары, мурнакчыларывыска чоргаарлаар бис— деп, заводтуң экономизи А. Н. Колмакова чугаалады. —Бисте төлептиг күш-ажылчы салгал база өзүп орар. Аңаа бир дугаарында хлеб быжырар цехте комсомолчу Татьяна Сарыгларның бригадазы хамаажыр. Ында Роза Ооржак, Зоя Сарыглар, Зоя Сандак база Бабий Сарыглар ышкаш аныяк кыстар боттарының херээн кончуг эки шингээдип ап турарлар. Бо бригада февраль айның планын 105 хуу күүсеткен.

Күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алырынга коллективте эки организастаттынган социалистиг чарыш дузалап турар. Эрткен айның түнели-биле аңаа бирги черни Елизавета Дамбаевна Кара-Монгуштуң хлеб быжырар бригадазы шылгараан. Олар 68 тонна хлеб быжырар планын 77,3 тонна чедирип, ай планын 113,3 хуу күүсеткеннер. Пландан ажыр 4, 3 тонна хлебти Анчимаа Седеновна Чымбаның бригадазы берген. Мурнакчыларның одуруунда булочка быжырар цехтең Пелагея Даниловна Касьянованың бригадазы база кирген.

Бо хүннерде Ак-Довурак хоорайның болгаш Барыын-Хемчик районнуң чурттакчылары заводтуң бүдүрүп үндүргени үжен хире янзыбүрү хевириң хлеб-булочка кылыгларын садып ап турарлар. Оларның шынары, амданы аки.

Хожудан турарлардан мурнакчыларның одуруунче кирген коллективтиң ажылхеректерин каксы көөрге ыңдыг. Ак-Довуракның хлеб заводунуң коллективи чедип алганы темпизин кошкатпайн, оны харын улам быжыглап ажылдаар дээрзинге бүзүрел улуг.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

Барыын-Хемчик район.

АЖЫКТЫГ, БОТ-ҮНЕЗИ ЧИИК

Мурнуку үелерде чедип алдынган чедишкиннерге даянмышаан, оны чотаадыкчы ёзу-биле улам быжыглаары чугула деп, партия бодунуң шиитпирлериниге чүгүлалап демдеглеп турар. Ол негелдени херек кырында боттандырып, эгелээшкин үндүрген коллективтериң үлегерин эдерип турар ажылшчилерге Өвүрде «Кызыл тук» совхозтуң сарлыкчыларын хамаарыштырып болур.

Чижээ, Очур-оол Донгак. Өпей Донгак сарлык ажылында 20 чыл чеде берген. Сөолгу чылдарда олар, төрүүр чүс сарлыктан-на 70—90 чедир быжааны камгалап, улуг мал бажыңдарын доктаамал чүс хуу кылдыр кадарып келген. Олар чайгы үеде Бардык-Элдиг хемниң иштинде тудуп алган казанак бажыңчыгажынга чайлап тургаш, сарлыктарын тулдур семиртип алырлар. Бо малчыннар дег шалыпчыларның саны чыл келген тудум немежин турар. Оларга Санчы-Бидип Куулар, Александр Хомушку, Анай-оол Монгуш, оскелердаа хамааржыр.

Сарлыкчыларның кыштаглары, чайлаглары, чазаглары, күзеглери кадыр-берт черлер болуп турар. Өске мал-маган ол черлерге четпес. Черле ынчаш, бодапдаа көөрге, сарлык мал дег чиик бот-үнелиг мал ховар боор. Оларга чылыг казаалар, хөй мал чемнерп белеткеп түрбас. Бо мал кандыг-даа соокта белеп чудавас.

Ынчалза-даа оларны ажаап-каракпап турар кижилерге белеп эвес болдурийнн. Сарлык одарын эдерип чоруур малчыннар тайганың тайгазынга, черниң ырааңга чоғуур, көште машина-техника база ажыглап шылавас. Чүге дээрге малчыннарның хонар черлеринге дугуйлуг чаңгыс-даа техника чоруп шыдаар аргазы чок, кадыр-берт.

Малчыннарның кыштаанда бедүүн хевириң таарыштыр түттүнган бажыннар бар. Часкы үеде одалгага херек 20—30 кубометр оттулар ыяшты олар белеткеп ап турар.

Бо чылда Тываның Совет Эвилелинге каттышкынындан бээр 40 чылын төлептиг күш-ажыл-биле үткүүр дээш төрүүр 100 сарлыктан-на 85 бызаа өстүрүп алырын сарлык кадарчылары хүлээнип алган. Малдың чаш төлүн өстүрери дээргеле мал бажын хөйу-биле азырап алыры-ла болгай.

Эң культурлуг өг-бүле деп социалистиг чарыш малчыннарның ортузунда чоруп турар. Аңаа идепкейлиг киржир дээш өгүүң бүгү ыяжын чаартнаш, иштикидаштыкы шывыгларын эдер, «Совет Тыванын 40 чылы» деп бижиктерни иштики көжегелерге даараар. Социалистиг хүлээлгелерде база бир үүл болза, өг-бүле бүрүзү үш тыва барбаны, бир даалыңны, бир сыдымны кылыр. Көжүп чоруур ааларга ол эдилелдер чугула херек болгай.

Н. ТҮЛҮШ.

ЧОННУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Агроүлетпүр комплекизиниң айтырыгларының талазыбиле Бүгү-эвилелдиң экономиктиг чөвүлел хуралы делегейге улуг сонуургалды болдурган. Ол чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш К. У. Черненконуң чугаазын болгаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Горбачёвтуң илеткелин даштыкының массалыг информация чепсектери калбаа-биле тайылбырлап турар. СЭКП, Совет тазак бүгү күштү совет улустуң материалдыг чаагай чоруун улам экижидеринче, ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының ажыктыг чоруун улгаттырарынче, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш ооң 80 чылдарда ажылдап кылганы экономиктиг стратегияны күүседиринче угландырып турарын чүүлдерде демдеглеп турар.

Чөвүлел хурал СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының күүседириниң талазы-биле өйү келген айтырыгларны чугаалажып, кодээ ажыл-агыйының база экономиканың ол эң чугула секторунуң өске-даа адырларының ажыктыын улам бедидер дээш партия, совет болгаш кодээ ажыл-агый органнарының күүседир үжурлуг соруглаарын тодаратан деп, чехословак **«Руде право»** солун бижээн. Агроүлетпүр каттыжыышкыннарының ажылын шиитпирлии-биле экижидеринiң, бүгү-ле экономиктиг ажылдың деңнелин бедидеринiң, ажыл-агый механизмин болгаш эргелеп башкарылганы сайзырадырының, совет кодээ ажыл-агыйның улам хөгжүдериниң чугулазын чөвүлел хуралга демдеглээн.

СЭКП-ниң ажылдап кылганы Аъш-чем программазының амыдырала үе-чала аайы-биле боттанып турарынга бүзүреп көрүп турар деп, венгр **«Непсабадшаг»** солун бижээн. Бөгүн салдынган соруглга — тараа техниктиг культураларны бүдүрер, чонну аъш-чем продуктулары, хамыктың мурнуңда эът, сүт, кат-чимис болгаш ногаалар-биле хандырар талазы-биле улам бедик деңнелче үнерн боол турар. Салдынган соруглаларны чедип алырының кол оруу болза, кодээ ажылагыйны хөгжүдериниң шалыпкын оруунче киирерин дургедедири, колхозтарда болгаш совхозтарда тургустунган күүүлерден, агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге тускайлаан акша-хөреңги курлавырларындадедир эгиддени дыка үлгаттырары боол турар. СЭКПиңң XXVI съездизиниң айытканы совет улустуң чаагай чоруун улам экижидеринiң программазы чедишкиннинг күүсеттинип турарын К. У. Черненко медеглээн.

Югослав **«Политика»** солун Москвага боол эрткен ол улуг чыыштың политика талазы-биле чугула үжурдузалыын айытkан.

Америк **ЮПИ** информация агентилелиниң дамчытканы болза, Москвага болган чөвүлел хурал совет улустуң аъш-чем продуктулары-биле долдур хандырары-биле кодээ ажыл-агыйның шалыпкын көгжүдеринче, эргелеп-башкарылганы болгаш ажыл-агый механизмин сайзырадырынче кыйгырган. Совет удуртулга агроүлетпүр комплекизин чүрттүң чоңун аъш-чем-биле четчир кылдыр хандырарының дүлгүүр болдурган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Аъш-чем программазың боттандырарының талазы-биле улам бедик деңнелче үнериниң сорулгазын салган.

Чөвүлел хуралды чыылдырган чорук аъш-чем продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринче болгаш Аъш-чем программазын күүседиринден улам эки түңнелдерни алырынче совет удуртукчуларның чүткүп турарының херечилел болганын оон өске база бир америк **АП** агентилел демдеглээн.

Англияның **Рейтер** информация агентилели Москвага болган чөвүлел хуралдың киржикчилери кодээ ажыл-агыйны шалыпкыны-биле хөгжүдериниң чугулазын айтып, ол талазы-биле айтырыгларыны шиитпирлээриниң чаа-чаа арганарын тыварынче кыйгырганнар деп дыңнаткан. Кодээ ажыл-агыйның бүгү-ле айтырыгларын хаанзы-биле, сонуургалдыг болгаш шын чүгээлажып көөр чоруктуң XXVI съездиниң шиитпирлерин болгаш ооң 80 чылдарга ажылдап кылганы экономиктиг стратегиязын күүседиринге чугула үе-чада болур деп, СЭКП ТК-ның санап турарын К. У. Черненко медеглээн.

В. Б. Добромысловту РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия болгаш совет органнарга хөй чылдарда идепкейлиг ажылдап келгени дээш база төрүттүүнген хүнүнден бээр 60 харлааны-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Владимир Борисович **Добромысловту РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле** шаңнаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1984 чылдың март 30.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

КӨРГҮЗҮГ УЛАМ БЕДИИР

Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң Бижиктиг-Хая салбырының хойжу бригадазы — районнуң кодээ ажыл-агыйында мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Эрткен чылын ук бригада хойжу бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка эң бедик көргүзүглерни чедип ап өскелерден шылгараан. СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң болгаш ВЛКСМ райкомунуң шилчнир Кызыл тугубиле шаңнатпышаан, районнуң Хүндүлел самбырызында киир бижиткен.

Чедишкиннерге улам сорук кирип, Совет Тыванның 40 чылын төлептиг уткуур дээш. Бижиктиг-Хаяның хойжулары кыштаглаашкынны организастап эрттирер, төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны камгалап алыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Оларның эткен сөзү ажыл-херек-биле карышпайн турар. Амгы хүнүгерге чедир бригадада шиити төрүүр 3500 баш хойнуң 2858-и оолдапкан, чаш мал чидириг чок камгалап алдынган. Бригада амгыызында чүс баштан-на 82 хураганны камгалап ап турар. Бо айның төнчүзүнге чедир ам-даа 330 хой төрүүр, ынчан көргүзүглер улам бедиир.

Коданнарда улуг хойнуң, хураганнарның-даа күшденгели эки. Малдың ажаалда-тежээлдезин, чемгерилгезин, одарладырын мында зооветеринарлыг дүрүмнерге дүүштүр организастаан. Коданнарда янзы-бүрү мал чемнери, дус четчир, сугбиле хандырылгада үзүктелиишкин чок. Ниитизи-биле бо бригаданың хойжу коданнарында кыштаглаашкын чогумчалыг, бедик организастыг эртип турар. Бижиктиг-хаяжылар мал кыштаглаашкынынче чугула кичээнгейни углап, аңаа белеткелдерни частан-на эгелээрни чүрүмчүткан. Хойжулар майның эгезинде-ле кажаа-хораазының үүрмек сепгелгезин чорудуп, оларның көржецин коптарып, кыштаг девискээрин аштап, арыглап каалтар. Малчын бүрүзү 10—15 тонна өдекти болуп, белеткеп алыр.

Ветеринар - профилактиктиг хемчеглерни дооскан соонда, хойжулар массалыы-биле делгем одар-белчиирлиг Час-Адырның тайгаларынче көжүп үнүптер. Аңаа хой кыргылдазын, хураганны иезинден аңгылаарын, төрүүр хойларның тарын боозадылгазын организастыг байдалга чорудар.

Бригадада сакманчыларны баш удур шилип, четчелеп алырынче чугула кичээнгейни угландырып келгеп. Хойжу бүрүзүнде 3—4 сакманчыны быжыглаам. Олар чаш малды кызымак ажаап, доруктурун турар. Бригаданың сакманчылары колдуунда комсомолчу кыстар. Оларның хөй кезии мал ажылынга ажылдап артар күзелдиг. Ынчангаш назы дөгээн, хоочун хойжуларны солуур кижилер бо коллективте бар.

Бижиктиг-Хая хойжу бригадазында хой оолдаашкынын колдуунда январь, февральда чорудуп турары ажыктыг. Ол үеде төрүүр хой күш-деңгелин чидирбээн болур, ооң оолдары кадык боол төрүттүшер, суду четчир, доругуучал болур. Шак ол хураганнар күсне чедир шыдал кирип, баш бүрүзү-ле 800 грамм дүктү бээр, оларның бирээзиниң-не деңзизи 30—35 килограмм болур.

Бо хүннерде бригаданың 4 малчынының төрүүр хою дөгере оолдапкан. Хойжулар Окпан-оол Күжүгет, Киров Күжүгет, Багнай Сарыг-оол болгаш Александр Күжүгет 100 баштанна 110 чедир хураганны ап, хүлээдгелерин күүседишкеп.

Малчыннарның ажылдап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдар тургустунган. Оларның садыг хандырылгазы эки организастаттынган. Ижер сугну хүнүүи-не эккеп турар.

Бижиктиг-Хая хойжу бригадазының ажыл-ижининң чедимчелиг организастаттынганында ооң бригадирп Чакын Салчактың киирип турар улуг-хуузу улуг. Ол кодан бүрүзүнге доктаамал барып, хойжуларга практиктиг дузаны чедирип, ында ажыл-иштиң байдалын ханызы-биле өөренип көрүп, хайгаарап турар.

Бригаданың хойжуларының өөредилгези айның 20-ниң хүнүнде эртип турар. Аңаа совхозтуң болгаш салбырның тускай эртемнигилери кичээлдерни эрттирип турар.

Бижиктиг-Хаяның хойжулары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге бүзүреддиглер. Ынчангаш олар Совет Тыванын 40 чылын күш-ажылчы бөлектерлиг уткуурунга белеп

Н. ГОНДИН,
мал эмчизи.

Апрель 21 - коммунистиг субботник хүнү

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

Москваның күш-ажылчы алдарлыг коллективтериниң В. И. Ленининиң төрүттүнгениинден бээр 114 чыл боонга уткуштур апрель 21-де коммунистиг субботник эрттирер дээн патриотчу эгелээшкинин республиканың ажылишчилери изин-биле деткип, ол хүн бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүлээнип, аңаа белеткелди чорудуп турар.

Тывада улуг бүдүрүлгелериниң бирээзи В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажыл-ишчилери ол күш-ажылчы байырлалга идепкейлии-биле киржирин хүлээнгеш, ол хүн кылыр ажылдарының планын тургускан.

Бүдүрүлгениң кол цехтериниден болгаш дузалал участоктарындан хөй-хөй ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, чолаачылар киржирлер. Ол хүн барык 350 тонна бедик сорттуг даг-дүгүн бүдүргеш, чорударын хүлээнген.

ТОДАРАТТЫНГАН

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 114 чылынга тураскаатқан коммунистиг, субботникке он дөрт дугаар механизация эргелелининиң коллективи белен. И. Г Бакановка улуртқан он ийи кижи составтыг субботник штабы күш-ажыл байырлалының хүнүнде кылыр ажылдарны тодаратқаш, планын тургузуп, бадылап алган.

Чуртувуста чаагай чаңчыл апарган «кызыл суббота» байырлалынче бо коллективтиртен 230 кижи ажылче үнер, оларның 147-зи боттарының ажылдаар участоктарынга баар.

Түүле боттарының күжүзиле ажылдаар трестерге ол хүн 50 погон-метр траншеяны казар. 1800 кубометр чер ажылдарын кылыр. 3 тонна демир кескиндезин чыып дужаар. Девискээрниң болгаш харылаар турары участоктуң богун аштап, арыглаар, ол ышкаш чаа дерип турар кызыл-булуунуң шалазын, ханалаарын будуур. Хүлээнген ажылдарның хемчээлин 4,4 муң рубльге күүседкеш, ол бирги беш чылдың фондузынче 580 рубльди шилчидер.

В. САТ.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

ЧОНГА ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың күрүне садыынның коллективтери чамдык ажылдарны кылып турар. Күрүне садында үүрмектеп садар бараан саарылгазы эрткен чылын 1982 чылдаазындан 17,3 хуу өскен.

Бистиң республикавыстың садыының болгаш ниитиниң чемненилгезиниң материал-техниктиг баазазы чылдан чылче бижыгып турар. Сөөлгү үш чылдарның дургузунда садыг шөлдери 2,5 мун дөрбелчин метр, складтар—14 мун дөрбелчин метр өскен. Кызылда болгаш чамдык районнар төптеринде чаа хевириниң магазиннери, столоваялары, складтары чонга бараан болуп турар.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазы эрткен үш чылдарның дургузунда 5,9 хуу өскен. Идик-хеп аймаан, сүт продуктуларын, ногаалларны, кондитер кылыгларын, чиик автомобильдерни, сөодукчуларны болгаш өске-даа хүн бүрүнүң чугула бараанарын садары эжиккэн. Кижи санынга онааштыр бараан садары 8,6 хуу өскен.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын колхоз рыногун дамчыштыр база комиссиялап садары эжиккэн. 1983 чылда 3150 мун рубльдиң бараанын чурттакчылар дамчыштыр садып алган.

Республиканың күрүне садыының организациялары садыглаашкынның деп-шилгелиг аргазын шиңгээдип ап, чонга бараан болурунуң культуразын бедидип, боттарының ажылын садып алыкчыларның эрге-ажыктарынга дүүштүр эде тургузуп турар. Ооң уламындан сөөлгү үеде хомудалдар эвээжээн, мурнакчы ажылдыг садыг бүдүрүлгелериниң, магазиннериниң саны көвүдээн. Бо чылдың эрткен ийи айында үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы 100,7 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге өзүлде 4,6 хуу болган. Планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер күүседезин боттандырар талазы-биле Кызылдың аъш-чем бараанналырының садыы. «Тыва дагдүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга килдизи болгаш өске-даа коллективтер чедиишкинниг ажылдап турар.

Күрүне садыының бүтүү ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) болгаш февраль (1984 ч.) Пленумнарыныың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш боттарының бар арга-күрлавырларын дилеп тып турар. Садыглаашкының культуразын эжиккидер, чонга төлептиг бараан болур талазы-биле ажылывыста кошкак үүллерни хүн бүрү анализтеп, илереттинген четпестерни чайладырының хемчеглерин ап турар бис.

СЭКП ТК-ның февраль (1984 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненко мынча дээн: «Мурнунда чедип алган бүтүү үүлдерге даянгаш, ону чогаадыкчы ёзу-биле байдыдып, бүтүү улустуң угаан-бодалын, күжүн шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, амгы болгаш келир үениң кол-кол сорулгаларынче угландырбышаан, бурунгаарлаар хёрек». Күрүне садыының ажылдакчылары ону боттарының ажылынга дөрт удуртулга болдурган, салган сорулгаларны күүседиринге шаптыктап турар четпестерни хандыр анализтеп турар.

Садыг ажылында четпестерниң хөй кезии биске онаажыр дээрзи чугаа чок. Садыглаашкының организастаарының курлавырларын четче ажыглавайн турар бис. Эрткен чылын чамдык будүрүлгелерниң планнаанын ёзугаар аңаа туруушкунарындан, бараан саарылгазындан 1 миллион сөмре, рубльди чедир албаан бис.

Чонуң хереглелин хандыр өөренип көрбейн, оларның негелдерни кичээнгейге албайн баар чоруктардан эккеп алганывыс кымнындаа алдавыс бараанналрның түңү 4 миллион рубль ажыг. Ооң аңгыда бар бараанналрны боттарывыс «ховар» болдуруп, азы эмин эртпээн хөйнү «сыган» туруп бээр чоруктар база бар. Ооң уламындан садып алынчыларның хомудалы кирер, ол ышкаш садыг организацияларының сан-хөө байдалының деңнели күдулаар.

Чамдык бар бараанналр баартык кырында чок чоруктар, база тургулаан. Совет садыгның чүрүмүн хажыдар, бараан-материалдыг эт-хөреңгиниң чидирнии болгаш самчыгдалын болдурар чүүлдер база үндезини-биле чайлаттынмаан. Садыг будүрүлгелериңде ажылдың мурнакчы дүржүлгазы кошкак шиңгээттинип турар.

Республиканың Садыг министерствозунуң удуртулгазы, специалистери, партия, профэвилед болгаш комсомол организациялары бо четпестерни юбилейлиг чылда үндезини-биле чайладыр дээш бүтүү күжениишкиннерин мөөңнээн. Республиканың чонунуң садыг хандырылгазын улам эжиккидер дээш кадрлар-биле ажылды күштелдирер, күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлунуң негелделерин сагыыр болгаш бердинген калбак ярселерни бүрүнү-биле ажыглаар, ажылдакчыларга бүтүү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузар, планныг онаалда, социалистиг хүлээлге күүседези дээш негелделерни күштелдирер бис. Бедик будүрүкчүлүг күш-ажылды чедип алыр дээш социалистиг чарыштыг түс-түс коллективтер ортузунга, кижилер аразында оон-даа дээштиг организастаары чугула. Садыг ажылдакчызы кижиниң ниити херекке күш-ажылчы салыышкыны ынчан илереэр.

Бистен хамаарышпас чамдык чылдагаанныр бар дээрзин маңаа чугаалаар апаар. Ол чүл дээрге республиканың үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будүрүлгелериниң талазындан садыг организацияларын дамчыштыр садар бараанналрны чедир бербейн, чардынган керээлерни үзүптер таварылгаларның бары болур. Чижээ, республиканың Яяш ажыл-агый министерствозу бараанналрын 29 мун рубльге чедир бербээн. Чүрт үлетпүрүнүң министерствозу, Сельхозтехкүркомнуң будүрүлгелери, «Тудуг кезектери» комбинат. будүрүлгечурулга мастерскаязы база чонуң хереглел бараанналрын эвээшти будүргениниден 500 мун хире рубльдиң бараазы чонга саттынмаан.

Юбилейлиг 1984 чылда республикага бараан саарылгазын 6, 1 хуу өстүрер сорулгалыг бис. Бо чылдың эрткен ийи айының түңнелдери ооң боттанын болурунга бүзүрелди болдурган. Хожудаашкындан чоорту үштүнүп орар бис. Ооң-биле чергелештир Совет Тываның 40 чылынга тураскаадып дериң кылган чамдык бараанналр кээп эгелээн. Ховар бараанналрны дилеп ёзугаар эвээш эвести берген.

Кандыг-даа ажылдың чедиишкини кадрлардан хамаарыжыр дээрзи билдингир. Амгы үеде республиканың садыг четкилеринде тос муң ажыг кижи ажылдап турар, оларның аразында коммунистер-даа, комсомолчулардаа хөй. Аныяк ажылдакчыларның саны чылдың немежип турар.

Оларны садыг будүрүлгезинге бижыглаар сорулга бистиң мурнувуста салдынган. Ону боттандырарда профессионал-техниктиг, түскай ортумак болгаш дээди өөредилге черлерин дооскаш келгеннерниң ажылдаарынга, чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургузары болур. 102 орунныг общежитиени ажыглалга киирдивис, ам база бирээни тудуп эгелээн бис. Садыг ажылдакчыларының уругларын тургузар 150 орунныг ясли-садык база ажыглалга кирер.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарыныың шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың күрүне садыының ажылдакчылары бүтүү күжениишкиннерин амдаа мөөңнээр. Москваның Күйбышев районунуң сонгукчулары-биле ужуражып тура, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш К. У. Черненко мынча дээн: «Бистер кандыг-даа хомудалгай болгаш дөгелиенчек чорукту шиитпирдни-биле ажып эртер ужурлуг бис. Чаңгыс сөс-биле чүгаалаарга, шын бодалдан, дүржүлга-биле долу чепсегленгеш,—дидим хөделиишкиннерже!» Бо кыйгырыгны Садыг министерствозунуң коллективтери боттарының күш-ажылынга дайынчы программа кылдыр хүлээп алган.

К. ШАВЫРАА,
Тыва АССР-ниң садыг министри.

Коммунист дугайында чугаа

ХҮЛЭЭНГЕНИ КҮШТҮГ

Ооң ажыл-ижи, амыдыралы чүгле арыглал фабриказының бедик сорттуг дагдүгү арыглаар цеги, Ак-Довурак хоорай-биле сырый холбашкан.

— Күш-ажылчы намдарымны 1963 чылда маңаа эгеледим, күш-ажылымның багай эвес түңнелдеринге өөрүп, ол акы-дүңма найыралдың ачы-дузазы деп билип чор мен. Арыглал фабриказы мээң бажыңым, өгбүлем, школам ышкаш болу берген, ол мени күш-ажылче сорук киирип келген — деп, У. Т. Монгуш чоргаарал болгаш сеткил ханыышкын-биле биске чугаалады.

Уйнукпан Түлүшовнаның бажыны, өг-бүлези болу берген бедик сорттуг дагдүгү арыглаар цегинде ажылдап турар черинге келдивис. Мында үүрмектекчилерни тургускан. Бо дериг-херекселдерни эөлчег эгелээринин мурнунда үрелнишкин бар бе азы чок бе дээрзин эки хайгаарап тургаш, хүлээп алыр, ооң ажылдың будүрүкчүлүү, шынары чедип алдынар. Ол ышкаш үүрмектекчи бүрүзүнүң бодур-чогуруу-биле ажылдаарын харыылаар, кижи дерилгелер машинизи болур чорду. Бо бүгүнүң дугайында бистерге тайылбырлап берип турарын көргеш, ооң бедик мергежилдиин, бодунуң херээнге бердингенин, ону кайгамчык эки билирин магадап чордувус.

Цехте эң-не харыысалгалыг ажылдарның бирээзи болду, Үүрмектекчилерниң шын ажыл-чорудулгазын биче-ле када хайгаарывайн баар болза, рудадан даг-дүгү ылгаарының технологтуг чорудулгазы үрелир, ооң уламындан куду шынарлыг продукцияны бере бээр.

— Бо мергежилди Уралдың Асбест хоорайнын фабриказынга 1962 чылда чедип алган мен — деп. бистиң айтырыывыска Уйнукпан Түлүшовна харыылайдыр.

Үр эвес үе эрткенде үүрмектекчиге Уйнукпанны тургузупкан. Аңаа черле ижикпес, технологияны оожум шиңгээдип алыо кижи болган. Ооң уламындан орта хөнүү чокталып, харын-даа чамдыкта довурак-доозуннуг черни каар бодалдарга четкен.

Аныяк кыстың шак мындыг байдалдарга таваржып турарын ооң кожазында арга-дүржүлгалыг эштери эскерип каан.

— Дидимнең, дидимнең, Уйнукпан. Кижи амытан чүнү-даа кылып, бодап шыдаар. Бистиң бо техникавыс шупту-зу кижиниң мерген угааны болгаш шевер холдары-биле кылдынган. Оларны чүгле билдилиг башкарып өөренип алыр. Күзел, чүткүл турда ол чедип алдынар. Ол сенде бар—деп. М. И. Ильинаның чугаалаанын Монгуш ам-даа утпаан.

Дүржүлгалыг эштериниң деткимчези, дузаламчызының ачызында Уйнукпан амыдыралдың делгем оруунче кирген. Ол дээш үстүнде болгаш өске-даа эш-оорунге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереп чорүүр.

Күзел, чүткүлдүг, туруштуг уруг дерилгелер машинизинин мергежилин ынчаар шиңгээдип алган. Ооң эгелээш бо хүнге чедир ында эки ажылдап, будүрүлгезиниң планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар.

Коммунист Монгуштуң ажыл-ишчи эки шынарларының дугайында чылыг сөстерни В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партком секретары В. Х. Сүге-Маадырдан, арыглал фабриказында партбюронуң инструктору Д. К. Одан-оолдан болгаш өске-даа эштерден дыңнаан мен. Эрткен чылын цехтиң коммунистери Уйнукпан Түлүшованы партия эге организациязының секретарынга соңгаан. Эш-оорүнүң идегелии боттандырары-биле партия организациязының дайынчы арга-шипээзин, коммунистериниң авангардчы ролюн бедидеринче, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды, күш-ажыл, мөзү-шынар кижизидилгезин эжиккиринче, сагылга-чүрүмүү быжыглаарынче угланган тодаргай ажылдарны чорукан. Көскү агитацияның, политчырыдыышкынның, экономиктиг өөредилгениң байдалының, партийжи даалгаларының, планныг онаалдаларының база социалистиг хүлээлгелериниң күүседезинин болгаш өске-даа цехке хамаарышкан айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалакшап, аңаа тодаргай шиитпирлерни хүлээп ап келген. Оларның күүседезининң дугайында цех начальнигиниң, эөлчеглер мастерлериниң дыңнадыгларын хуралдарга дыңнаарын чүрүмчүткан. Ындыг хемчеглер ажылды эжиккиринге дузалап турар.

«Совет Тываның 40 чылынга — шалыпчы 40 неделя» деп девизтиг социалистиг чарышта даг-дүгүжүлер идепкейлиг киржип турар. Ол чарыштың дээштиин бедидер хемчегларни партия организациязы ап келген. Ооң түңнелии неделя санында үндүрер, тинлекчилерни мактап шаңнаар, четпестерни чайладыр хемчеглерни ап турар. У. Т. Монгуштуң ажылдап турары № 1 өөлчег каш удаа чарыштың тинлекчизи болган. Өөлчегде 37 тонна дагдүгүн арыглаар тургаш, 77 тонна чедирип, бир рекордту тургускан. Ооң салгакчылары хөй, ынчангаш комбинат планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседип турар.

Күш-ажыл кижини алдаржыдып, каастаар. Ооң тодаргай чижээ Уйнукпан Түлүшовна Монгуш ол-дур. Ак-Довурактың сураглыг ажылчыныыңың хөрээн Күш-ажылдың Кызыл Тук ордени. «Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергези, Ленинчи юбилей медалы болгаш өске-даа шаңналдар каастап чорүүр.

СЭКП-ниң XXVI съездизи коммунистериң болгаш совет улустуң мурнунда иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле партияның өөлчеглиг сорулгаларын салган. Съездиниң делегады У. Т. Монгуштуң партияның үлүг шуулганының шиитпирлерин, идеяларын тайылбырлаар ажылга идепкейлиг киришкен. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бригадаларынга, цехтеринге, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның ажыл-ишчилеринге болгаш өске-даа черлерге съездиниң делегады ужуражылгаларны эрттирген.

Ажыл-иш дээш үргүлчү сагыш човап чоруур дээскөй чок Уйнукпан Түлүшовна Монгуш өөлчегниң болгаш комбинаттың мурнунда салдынган ажыл-агый база культура тургузуушкунуңуң айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржир сорулганы салган. Ылаңгыя күш-ажылдың будүрүкчүлүүн пландан ажыр 1 хуу бедидер, продукцияның ботүнезинө 0,5 хуу немей чиигедир талазы-биле партияның немелде даалгазын күүседир херекке үлүүн киирер дээш шалыпчы ажылдап турар. Ленинчи партияның дайынчызының ыдыктыг хүлээлгези ындыг.

Т. ХЕРТЕК.
ЧУРУКТА: У. Т. Монгуш.

В. ПИВОВАРОВТУҢ фотозу.

СПЕЦИАЛИСТЕР ДУЗАЛААН

Өвүр районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң специалистери «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал хойжу бригадазының дүржүлгалыг малчыннарының бирээзи Даш-оол Кончуктуң хоюнуң кажаазында көрженин көптарып, демниг ажылдаанар.

Шефчилерден Кыдат-оол Куулар, Марина Монгуш, Степан Достай болгаш ооң-даа өскелер идепкейлиг ажылдаанар.

Бо хүннерде малчын Д. Кончуктуң коданында хөй ооллаашкыны чедиишкиниг доозулган, хураганнарның денгели экй.

Р. СОЯН.

АГИТКВАРТИРАЛАРДА

Нарын суурнуң Культура бажыңынга Совет Тываның 40 чыл ооңга тураскаатканн агитквартиралар аразында шии көрүдези эгелээн.

Суурда «Чырык херел» аттыг агитквартираның бот-тывынгыр артистери К. Кудажының «Долуманың хуулгаазыны» деп шиизин чонга бараалгаткан. Чолаачы Н. Ширме, садыгжы Р. Кылгындай, эмчи Ч. Соян, почтачы С. Дүгержап болгаш ооң-даа өскелерниң ук шииге эки ойнаанын чон сонуургаан.

Агитквартиралар аразында көрүдге уламчылаашаан.

В. КҮНДҮҮ.

ШЕНЕЛДЕДЕ ТРАМВАЙ

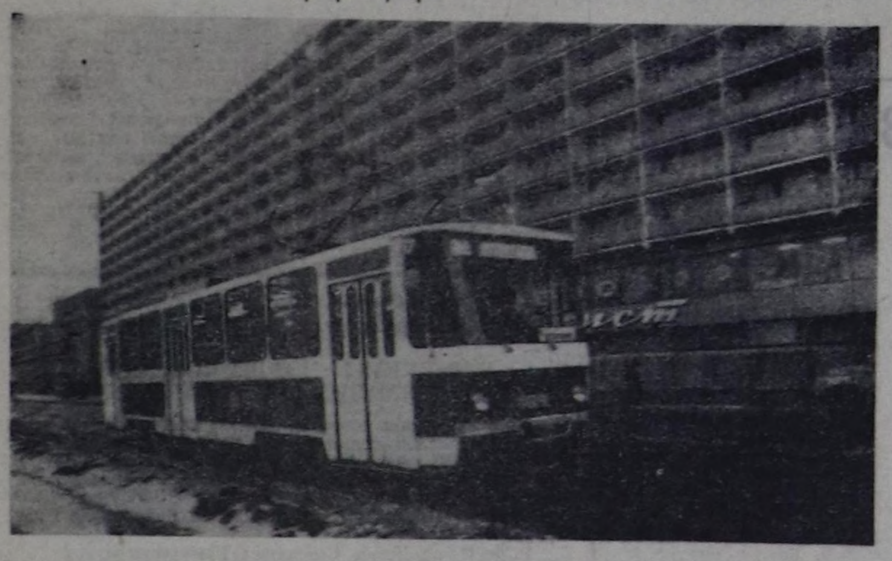

МОСКВА. ЭДЧ-ниң шугуму-биле ССРЭ-ниң чагыын ёзугаар Чехословакияга бүдүргеи чаа трамвайны Краснопресняяның депозунда шенеп көрүп турар. Ында пассажирлер олурар таарымчалыг олуттар болгаш чолаачының эптиг кабиназы бар. Башкарарының электроннуг системазы электроэнергияның чарыгдалын дыка эвээжедип турар.

ЧУРУКТА: чаа трамвайны шенелде кылдыр башкарып турары.
Г. ХАМЕЛЬЯНИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Шылгарал, эрес-дидим чоруқ дугайында

ПАРТИЗАН ЭМЧИГЕ ЧАГАА

Дайын чылдарында ажык дээр адаанга үш чүс дөртен үш кезиишкиннерни кылып, чүс-чүс дайынчыларны эмнеп, дайын шөлүнче катап эгиткен, амгы үеде БССР-ниң алдарлыг эмчизи Ольга Тихоновна Бакунну билир боор силер. Ооң эрес-дидим чоруун. Төрээн чурт бедик үнелеп, Кызыл Сылдыс орден-биле болгаш медальдар-биле шаңнаан. Ынчалза-даа аңаа эң эргим шаңнал — кадыкшылын катап эгиткени дээш дайынчыларның өөрүн четтириишкини.

«Бистиң эргим партизан эмчивис — деп. Тагаирлаан А. А. Онищенко бижээн,— өлүг, дириг аразында чыткан кижини госпитальга эккеп, чээрби харлыг мени инвалид арттырбас дээш күжүнерни, билиңерни карак шиммейн үндүрүп турганыңар сактыр боор силер...».

Минскиниң медицина институдун Ольга Бакун дайын мурнунда дооскан. Көдээ чер шилип ап, аңаа бут кырынга туруп, дүржүлга чыып аар дээн күзелин каргыштыг дайын үзе киришкен.

Немец эвелел үезинде ол кызыл шеригларын эмнеп, арыгда партизаннарже чорудуп турган. Туттуруп аарындан сезинген, ол партизаннар бригадазынче чоруй баргаш, аңаа поход госпиталын организастап алган.

Үзүктел чок боолаашкыннар болгаш бомбалаашкыннар адаанга чаңгыс удаа эвес кезиишкиннер болгулаан. Чамдыкта ол кезиишкин херекселдерин салып каап, автомадын холга туткаш, камгалал дайынчылары-биле кады фашистерге удур атакаже үнүп-даа турган.

Ол бүгүнү А. Онищенконуң бижээн чагаазы Ольга Тихоновнага база катап сагындырып келген. Ол чагааны Ольга Тихоновна Бакун ленинчи партияның хүрээленинге 50 чыл болган ооң демдеглеп турганы хүн алган.

В. ХАЧИРАШВИЛИ.
Минск.

КУРЛАВЫРЛАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААРГА

Специаліске сөс

Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 40 чыл болур ооң төлептиг белек-биле уткуур, берге кыштан ниитиниң малын хүр-менди ажырар, кышкы үеде ооң продуктуларын кудулатпас болгаш күрүне мурнунга планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш, Тожу районнуң совхозтарының малчыннарының канчаар ажылдап турарын ол районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Николай Тарылгаевич ХАРААЧЫГАЙ мынчаар чугаалаан.

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ныың ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, беш чылдың дөртку чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин, ниитизи-биле беш чыл планын чедиишкиниг күүседир, Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг белек-биле уткуур дээш, бистиң районнуң ажыл-ишчилери улуг көдүрлүүшкүннүг, тура-соруктуг ажылдап турар. Оңу чамдык тодаргай сан-фактылар-биле бадыткап болур. Эрткен чылды совхозтарның малчыннары багай эвес көргүзүглүг дооскан. Оларның карак кызыл, күжениишкиниг күш-ажылының ачызында район мал бажың өстүрерингге, күрүнеге продуктулар садарынга чамдык чогумчалыг түңнелдерни чедип алган.

Бо чылдың ийи айларының түңнелдерин ап көрээлиңер. Эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге, районга эът будурери 35 хуу, сүттүү—26,2 хуу өзүлделиг болган. Амгы байдал-биле алырга, «Тоора-Хем» совхозтуң хойжулары төрүүр чүс хойга онааштыр 78 хураганны менди доруктуруп турар. Ол ажыл-агый күрүнеге эът садарының квартал планын хуусаа бетинде ажыр күүседип алган. А «Май 1» совхоз сүт садарының планын мартттың эгезинде дыка ажырыпкан, ам ийиги кварталдың үлүүнге киириштир дужаап турар. Ынчангаш район бирги кварталда күрүнеге эът, сүт садарының планныг онаалдазын бүрүн күүседир аргалыг.

Мал ажылының продуктуларын будурериңе база күрүнеге садарынга район чылды багай эвес эгелээн болзажок, мал ажылында амгы байдал дыка нарын болуп турарын, шиитпирлээр ужурлуг эвээш эвес айтыыглар база четпестер барын ажыы-биле чугаалаар херек. Районнуң девискээринге кыш берге болган: хар улуг дүшкен. Ниитиниң малының баш саныы менди камгалап алыр дээш, партия райкому, райкүүском, көдээ ажыл-агый эргелели, ажыл-агыйларның удуртукчулары, малчыннар боттары болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. Амгы үеде мал чеминиң эвээжээнин база берге үе ам-даа мурнунда дээрзин барымдаалааш, сиген, комбикормну бар черлеринден тыптынарын, садын алырын организастаан. Ооң-биле чергелештир арткан мал чемин шын хуваарынче, хумагалыг чарыгдаарынче, болдунар черлерге харны трактор-биле далбыйлап тыртарынче онза кичээнгейни салып турар. Ажыл-агыйларда бар мал чемнерин тус-тус малчын коданнарга үзүктелиишкин чокка сөөртүп чедиреринин, малы төрүп турар коданнарга сакманчыларны четчириби-ле тургузарының, малчыннарга хүн бүрүде практиктиг дуза көргүзүп, оларның амыдырал хандырылгазын экижидериниң хемчеглерин алгылаан.

Кышкы үеде кызымак-шудургу күш-ажылдың, бодунуң харыысалгазын ханызыбиле медереп билириниң үлегер-чижээн мурнакчы малчыннар көргүзүп турар. Чижээ, «Тоора-Хем» совхозта хоочун хойжу. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Кол Ламаевич Даш-оол ам төрээн чүс хоюнга онааштыр 93 хураганны менди камгалап ап, бодунуң алган социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Ооң ыңай ол-ла ажыл-агыйда аныяк малчын Виктор Орайбанович Ак төрүүр чүс хойга онааштыр 103 хураганны менди доруктуруп турар. Ындыг мурнакчыларны ам-даа адап болур.

Үстүнде чижектерден алырга, малчың кижиниң бодундан хөй чүве хамааржыры тодаргай-дыр. Ол кежээ, кызымак, даанган ажыл-херээ дээш харыысалгазын ханызы-биле медереп билир, сагылга-чүрумнуг болур болза, ниитиниң малының улуг бодун болгаш ооң чаш төлүн бүрүнү-биле камгалап ап болур. Чамдык малчыннарның ындыг эвес болуп турары харааданчыг. Күш-ажылдың социалистиг сагылга-чүрумун быжыглаар дугайында партияның, чаактың доктаал-шиитпири бар болгай. Ындыг болган төлээде, ажыл-агыйларның удуртукчулары малчыннарның сагылга-чүрумун шиңгыярадыр, харыысалгазын бедидер херек.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, бо чылдың ийи айларында өлүп хораан бода мал 44,4 хуу, а шээр мал алды ажыг катап хөй болуп турар. Бо дээрге, шынап-ла, дүвүренчиг факт-дыр. Совхозтарның удуртукчулары, мал ажылының тускай эртемниглери моон чогуур түңнелди кылып, дээштиг хемчеглерни алыры — хүнүң соңгаарлаттынмас сорулгазы.

Бо чылын малдың өлүп хорап турарының көвүдээниниң чылдагааның анализтеп көргеш, ындыг түңнелди кылып болур. Бирээде, ажылынга салдынчак малчыннар эрткен чайын малын чогуур негелдеге чедир семиртип албаан. Ылаңгыя шээр мал кышче арган деңгелдиг кирген. Ооң чүү болурул дээрзи билдингир болгай. Арган хойнуң төрээн хураганы ырбыска, сулаггай, а иезинин суду чок болур. Ынчангаш чаш мал хөйү-биле хорап турар. Ийиде, эң кол четпес чүве — чамдык малчыннарның харыысалгазының кошкаа. Олар малын эки семиртип ап шыдаваанындаң ангыда, чайын чем белеткээринге кошкак киржип турар. Харын-даа азырадыкчы хөөнүг: мал чемин, кажаа-хорааны совхоз белеткеп берзин дээш, боттары шөлээн олурар. Оон аңгыда кышкы үеде кажаахораазының иштин эки күргаглап, чылыглап албас, чемгерилгени чогуур негелде ёзугаар чорутпас таварылгалар эвээш эвес. Ушкү чылдагаан болза, совхозтарның удуртукчуларының, специалистериниң талазындан эрткен күзүн кышка белеткелди четпес организастааны болур. Мал кажаалары, чуртталга бажыңнары болур-чогуруу-биле септеттинмээн. Бо бүгү багай салдарлыг болган.

Мал эмчилериниң кошкак ажылын маңаа ыыттавайн барып болбас. Малчыннарның талазындан оларга негелде-хомудал улуг. Чүге дээрге малдың баш дескинер, ара салыр аарыы чылдан чылче улашпышаан турар. Районнуң мал эмнелгезинде штаттыг беш кижи бар. Оларны улуг мал эмчизи эш Сат удуртуп турар. Ийи совхозтуң кайызындаа 4—4 мал эмчилери бар. Ол хиреде-ле олар мал аарыгларынга удур дээштиг хемчеглерни албайн турар. Малчыннарга ховар аалчы болуп, эм-таңны оларга чедирип бербейн, малдың канчап, кандыг аарыгдан өлгенин ылаптыг тодарадып, акт тургуспайн, мал аарыынга удур дээштиг хемчеглер албайн турар чорук-биле эптежип болбас.

Совхозтарда мал ажылының специалистериниң база бир четпес ажылы болза, малчыннарның ортузунга эөөветөөредилгени ёзу барымдаалап чорудуп турары. Ооң тодаргай фактызын мындыг чижектен көрүп болур. Ийи совхозтуң кайызынында малчыннарының аразында амгы үеде бирги, ийиги класстың мастери деп ат алган кижи чок. Бирги, ийиги класстың мастери деп ат тывыскан малчыннының шалыңы 10—20 хуу өзер ужурлуг. Ол чорук бодунуң ажылынга малчыннарның материалдыг сонуургалын бедидер болгай. Зооветөөредилге чоруттунмайн турар болганда, малчыннар класын бедитпейн турар.

Иви ажылын маңаа онзалап демдеглезе чогуур. Эрткен үш-дөрт чыл мурнунда районга ивиниң баш саны 12 мун ажып турган. Ам иви 7900 бичии-ле ажыг азы дөрт мун ажыг баш кудулаан. Бо чылын ивиниң саны эрткен чылдың ол үезинден сес хуу эвээжээн. Чыл эгезинден бээр «Май 1» совхозка 122 баш улуг иви, ооң иштинде чаңгыс-ла Бедий фермазынга безин (бригадири Чамдыгыр Шогжал) 68 баш өлүп хораан. Ол ивилериниң 92-зин аарып өлген дижип турар. Херек кырында мал эмчилери ивижилерге барып, өлген малдың чылдагаанын хынап, тодаргай акт тургуспаан.

Ивижилериниң амыдыралчуртталгазынче, ажылынче совхозтарның удуртукчуларының кичээнгей салып турары кошкак. Ивижилериниң кол-кол хонаштарында бажың-балгат туттунмаан. Ук малдың үёт-отчёдун барыкла кылбайн турган. Ындыг боорга, ол өлүп, хорап, чидип турбайн канчаар.

Бо чылдан эгелеп чамдык боттуг хемчеглерни чоруда бергенин айытса чогуур. Мурнунда ивини чылда бирийи катап сонап турган болза, ону, ам квартал санында санаарын чурумчуткан. Ол ышкаш ивижилериниң девискээриниң ортузуига турум бааланы тургузарын, аңаа бараан, дус складтарын, кызыл-булуңнуу, чурттталга бажыңын тудары көрдүнген. Ылаңгыя «Май 1» совхозтуң сес кижи составтыг тудугжу бригадазы ындыг баазаа тудары-биле аъттанныкан. Оон аңгыда хонаш черлерге чурттталга бажыннарын база тудар апаар. Бо хемчеглерни боттандырган соонда ивижилерниң эмыдырал-чурттталгазы эжиккинир, ажылы чигээр, олче аныяктар чоруур ужурлуг.

Эвилелдешкен республикаларда

РСФСР: даттан идегелдиг камгалаар

Даштын дадарбас кылдыр чайырлаваан демир ама элээн каш айлар иштинде ажык дээр адаанга өл чаъе-чарга чыдып калза-даа, көнгүс дадарбаан. Ужуру чүл? «Ленефтехим» каттыжышкыны таблеткаларда демир дадартпас түскай будумелди масалыы-биле кылып үндүрүп турар апарган.

Ама демирлер кырынга оларны бичиилеп чажып каарга, олар эзилгеш дедески тарай бээр болгаш агаарда бар даттың бичии кезектерин хораннап кааптар, ынчангаш ол демир дадарбас болгаш эдилээр хуусаазы 2—3 катап узаар. Ол таблеткалар демир дадартпас талазы-биле оске кандыг-даа аргалардан артык чиик үнелиг бооп турар.

Нефть чиг-эдинден демир дадартпас янзы-бүрү будумелдер чогаадып кылыр талазы-биле түскай лабораторияны ук каттыжышкында организастаан. Оларның хөй кезиин амгы үеде үлетпүрде калбаа-биле ажыглап турар.

УКРАИНА: буруңгу хоорайның каасталгазы

Житомир хоорай бо чылын 1100 чыл оюн демдеглээр. Ынчангаш монументалист-чурукчу З. Мосийчук ооң институт, школа, ясли-садтар болгаш оске-даа хөй-ниити, албан черлериниң тудугларын бистиң чүртүвүстүң хөй национал улустарының аку-дунма найыралыы болгаш тайбыңны, күш-ажылды алдаржыдып турар мозаика-панно чуруктар-биле каастап чураан. Чурукчу ону кылырда янзы-бүрү өңнүг каасталга даштарын, керамиканы, өң-баазын чүүдерни хөйүү-биле ажыглаан.

Төөгүлүг юбилейин демдеглээр бүрүнгү хоорайның иезандакы шөлдерин, бульвар, парк, сад, сесерликтерин каастап, чаагайжыдырынга оске-даа чурукчулар, скульпторлар, архитекторлар идепкейлиг киржип турар.

БЕЛОРУССИЯ: саваң «хөрзүнүнде» ногаалар

Витебск областың «Бабиничи» совхозунуң теплица ажылдакчылары немелде чемишчидилгелер ажыглавайн, ногааларны савак аразынга өстүрүп тургаш, оларның дүжүдүн барык ийи катап улгаттырган.

Саваңны ынчаар ажыглаары нарын эвес. Хандыр тараан онгарларга оларны тараап, изиг суг-биле шыгыдып, минералдыг чемишчидилгелер чашкаш, ооң кырындан торф чашканнап каар. Ынчаар кылырга саваң өлшыкты үр тудар болгаш парниктер иштинде ногааларның дүрген өзеринге дузалаар. Мурнунда бир дөрбелчин метр черге огурец 10 кг дүжүт берип турган болза, ындыг «хөрзүнге» өстүрерге ооң дүжүткүрү 20 кг ажа берген.

— Саваң «хөрзүннүң» онзагай чүүлү болза, чылыг температураны болгаш өлшыкты үр уе иштинде кадагалап арттырып, ногааларның өзүп үнерин дүргедилип, ооң үнүш-дүжүткүрүн бедидип турары болур—деп, Белорус ССР-ниң Ногаа-чимис ажыл-агый министерствозунуң кол агроному В. Трынтова чугаалап турар.

Бо чылын од чаа аргаларны республиканың ногаа ажыл-агыйларының хөй кезиинге ажыглаарын шинтпирлээн.

КАЗАХСТАН: робот чүге-даа күш чедер

Роботтар аар демир кезектерни «бир холдан өске холче» дамчыдып болур. Төөн Казахстанның «Тяжпромарматура» каттыжышкынының механизмнер чыыр цегинде күүлүг робот манипуляторларны калбаа-биле ажыглап эгелээн.

Ындыг роботтар хол-биле кылыр аар ажылдарга хөй бригада ажылчыннарын солаан. Оларны чүгле чангыс оператор башкарып турар.

Ол будүүлге чери хол-биле кылыр күш-ажыл чарыгдалдарын дыка эвээжедир программаны чедиишкиниг боттандырып, шөй эзилдирер, дарганнаар цехтерде кол ажыл-чорудулгаларны механизастаан болгаш автоматчыткан. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, чүрттүң улуг газ дамчыдылгаларынга улуг краннар кылыр чүс-чүс машина тудуг-жуларының ажылын дыка чиигеткен.

(СЭТА).

(Эгези № 75 «Шында»).

СҮТ-ХӨЛ РАЙОНДАН

Зоя Кенденовна **Монгуш** — Ак-Даш сес чыл школазының башкызы.

Чудур Үндүргүевна **Монгуш** — Ак-Даш сес чыл школазының интернадында няня.

Дартан Дандарович **Ондар**—Бора-Тайга ортумак школазының ажыл-агый эргелекчизи.

Дембирел Шавыраевич **Ондар** — Кызыл-Тайга сес чыл школазының ажылчыны.

Бавук-Кара Уларовна **Сарыглар** — Бора-Тайга ортумак школазының техниктиг ажылчыны.

Орбаа Аяш-ооловна **Түлүш** — Кызыл-Тайга сес чыл школазының интернадында повар.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Хорлумаа Баировна **Билчир** — районуң төп эмнелгезиниң повары.

Агия Кундуевна **Дамба** — Кызыл-Чыраа ортумак школазының башкызы.

Михаил Куумзевич **Дончун**—«Кызыгаар» совхозтуң хойжузу.

Маадыр Аранчалович **Монгал** — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Ч а р л ы ы

Сагаачы Сандыковна **Оюн** — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Маңчалмаа Ойдуповна **Самдар-оол** —районуң төп эмнелгезиниң ажылчыны.

Тулга-Маадыр Кежигүнович **Чооду** — «Тес-Хем» совхозтуң столоваязының ажылчыны.

Бора Араажыевич **Шалык** —районуң төп эмнелгезиниң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Сандан Кыргысович **Комбу** — Жданов аттыг совхозта бригадир.

Екатерина Ивановна **Мельничкова** —пенсионер, Шагаан-Арыг хоорай.

Михаил Гаврилович **Пилюгин** — ДОСААФ-тың спорттехниктиг клубуңуң ажылагый эргелекчизи, Шагаан-Арыг хоорай.

Санчат Тюлюшовна **Самбуу**— Жданов аттыг совхозтуң склад эргелекчизи.

Күнзенмаа Долбаевна **Түлуш** —Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

«АК-ТУРУГ» СОВХОЗТАН

Монгуш Дажыевич **Дондук** —ажылчын

Доржу Дутович **Иргит** — ажылчын.

Олчаакай Кончуковна **Монгуш** —ажылчын.

Уйнукпан Базыровна **Монгуш** —ажылчын.

Орус-оол Самданович **Намдак** — Культура бажыңының техниктиг ажылчыны.

Ялса Эрелчиновна **Сүрүң** —ажылчын.

«НАЙЫРАЛ» СОВХОЗТАН

Саая Успун-ооловна **Даваа-Самбуу** —пенсионер.

Дулуш Маспаарайович **Дамба** —пенсионер.

Наталья Маадыевна **Даржаа** —пенсионер.

Чечек Доржуевна **Самыйоол** —саанчы.

Дуккур Кыргысовна **Хувак** —ажылчын.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Ольга Егоровна **Абанкина** —халдавырлыг аарыглар эмнелгезиниң ажылчыны.

Менгеф **Агзамова** —республиканың уруглар бажыңының ажылчыны.

Прасковья Фёдоровна **Астраханцева** —республиканың уруглар бажыңының кижизидикчизи.

Елена Шынараповна **Байкара** —республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң килдис эргелекчизи.

Николай Михайлович **Борисов** —автоорук техникумунуң инструктору.

Александра Егоровна **Бухтуева** —халдавырлыг аарыглар эмнелгезиниң медицина сестразы.

Секлетиния Георгиевна **Валева** — «Тудуг незектери» комбинаттың ажылчыны.

Лидия Николаевна **Верещагина** —хоорайның уруглар эмнелгезиниң эмчизи.

Дулуш Маспаарайович **Дамба** —пенсионер.

Наталья Маадыевна **Даржаа** —пенсионер.

Чечек Доржуевна **Самыйоол** —саанчы.

Дуккур Кыргысовна **Хувак** —ажылчын.

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Ольга Егоровна **Абанкина** —халдавырлыг аарыглар эмнелгезиниң ажылчыны.

Менгеф **Агзамова** —республиканың уруглар бажыңының ажылчыны.

Прасковья Фёдоровна **Астраханцева** —республиканың уруглар бажыңының кижизидикчизи.

Елена Шынараповна **Байкара** —республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейиниң килдис эргелекчизи.

Николай Михайлович **Борисов** —автоорук техникумунуң инструктору.

Александра Егоровна **Бухтуева** —халдавырлыг аарыглар эмнелгезиниң медицина сестразы.

Секлетиния Георгиевна **Валева** — «Тудуг незектери» комбинаттың ажылчыны.

Лидия Николаевна **Верещагина** —хоорайның уруглар эмнелгезиниң эмчизи.

Мария Константиновна **Визборова**—хоорайның уруглар эмнелгезиниң статизи.

Римма Николаевна **Виник** —Тыва АССР-ниң статистика эргелелиниң кол бухгалтери.

Зинаида Савельевна **Винокурова** — республиканың кеш аарыглары эмнээр диспансериниң медицина сестразы.

Игорь Викторович **Волков** —Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң чолаачызы.

Мунаварь Незамиевна **Габдрахимова** —хлеб продуктулары сайгарар баазаның ажылчыны.

Иван Петрович **Гарбуз** — Тываның электри четкилериниң капитал тудуг килдизиниң начальнигы.

Анфиса Григорьевна **Гиусарёва**— Кызылдың күренең педагогика институдуңуң ыол бухгалтери.

Нина Мартемьяновна **Гиусарёва** — республиканың ном садыының конторазының садыг баазазының директору.

Анна Васильевна **Голубцова** — № 7 ортумак школаның башкызы.

(Уланчылыг).

КАТТЫШКАН ПЛЕНУМ

Бедик бүдүрүкчүлүг, чогаадыкчы күш-ажылга эргежок чугула билиглер-биле ажылчы чоннарны чепсеглээр, күш-ажылдың болгаш будүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаарынга, 1984 чылдың болгаш беш чылдың планнарын иитизи-биле долдур болгаш ажыр күүседиринге идигни бээр—мындыг сорулганы Бүгүэвилелдиң «Билиг» иитилелиниң баштаар черинде болгаш улусчу университеттерниң Төп чөвүлелиниң март 28-те Москвага болган каттышкан пленумунуң киржикчилери салган. Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шинтпирлеринге, эш К. У. Черненконуң чугааларында айыткан үүлдерге болгаш түкиелдерге дүүштүр эртеминиң, техниканың чедиишкиниерин болгаш будүрүлгениң мурнакчы дүржүлгазын пропагандалап турарының байдалының болгаш ону улам ыдай экижидер хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалажыл көрген.

Шашкын хөгжүлдениң, эртем-техниктиг депшилгениң, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн үлам-на бедидириниң сүүрүнче экономиканы шилчидериниң кол угланышкынарын пропагандалаарынче лекторларның кичээнгейиниң күштелгенин Бүгүэвилелдиң «Билиг» иитилелиниң баштаар черинде даргазы академик Н. Г. Басовтуң илеткелинге, улусчу университеттерниң Төп чөвүлелиниң даргазы, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы академик Г. И. Мадчуктуң, СЭКП ТК-ның Пропаганда килдизиниң эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. Г. Захаровтуң болгаш еске-даа ораторларның саналдарынга демдеглээн. Бо тематика талазы-биле чыл бүруде сес миллион лекциялар чомчуттунган.

(СЭТА).

САНДИНОЖУ АССАМБЛЕЯ СЕССИЯЗЫ

МАНАГУА. (СЭТА-ның корр.). Национал Хосталганың Сайдиножу Фронтузунуң (НХСФ) Национал удуртулгазының дээди консультативтиг органы —Сандиножу Ассамблеяның 3-кү сессиязы никарагуа найысылалга ажылын дооскан. Чыыштың делегаттарының кол-ла кичээнгейи Рейган администрациязының агрессчи үүлгедиишкиннеринден революстуг чаалап алыышкыннарны камгалаарының айтырыгларынче угланган. Сессияның киржикчилери республиканың улузунга кыйгырыг үндүргеш, ында амгы байдалдың үезинде Никарагуаның кол-кол сорулгаларын айыткан.

Америк империализминиң үүлгедиишкиннери хүн келген тудум-на күштелип, авантюристиг бооп кел чыдарын кыйгырыгда чугаалап турар. Төп Америкада бодунуң солдаттарын болгаш шериг техниказын эндере моөнеп алган АКШ-та Никарагуаның болгаш Сальвадорнуң улустарынга удур димзениишкиннерин күштелдиреринге, ооң-биле кады ол чурттарже шуут-ла халдап киреринге чегчир бүүлеп чепсектер бар.

Ол чоок-кавының девискээрлеринге америк шериглерниң күжүн улгаттырбышаан, вашингтончу администрацияның дужаалы-биле Никарагуага удур терроржу үүлгедиишкиннер дыка күштелгенин документиге айыткан. Ындыг үүлгедиишкиннер, ылаңгыл Никарагуаның порттарын долгандыр минаалаар чорук Никарагуаның бот-догуннаашкынынга каржы холгаарлаашкын болбушаан, делегейниң юридиктиг норма-чижектеринге удур үүлгедиишкин бооп турар. Ол чорук Төп Америкага тайбың болгаш чугаалажыышкыннар дээш «Контадор белүүнүң» чурттарының оралдажыышкыннарынга хора чедирип турар.

Сандиножу ассамблеяның 3-кү сессиязының делегаттары республиканы камгалаарынга күш-ажылчы улустуң шылгарангай родюн демдеглээш, революцияны камгалаарынче калбак массаларны моон-даа соңгаар мобилизастаарының эргежок чугулазын айытканнар.

АКШ-тың агрессчи чоруунуң күштелгени-биле холбаштыр тургустунган кыжаныышкынныг байдал никарагуалардан улам-на кызыман, эрес-дидим болурун, быжыг сагылга-чурумнуг болгаш организастыг чорукту чедип алырын негеп турарын сессияның киржикчилериниң кыйгырыында айыткан.

Никарагуага ам болур соңгулдалар республиканың революстуг чазааның боттандырып чорудуп турары политиктиг болгаш социал-экономиктиг чаартылгаларын быжыглаар апаарын документиге демдеглээн. Од соңгулдалар Никарагуаның бот-эргелиг болгаш хамаарышпас чоруун камгалаарының политиказын улустуң деткип турарын көргүзер.

С. ГОРБУНОВ.

ЧЕХОСЛОВАК-ЮГОСЛАВ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ПРАГА. (СЭТА). Чепсеглениишкинни сокcадырының, ядролуг халапты баш удур болдурбазының боттуг оруктарын Варшава Керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң Прагага политиктиг декларациязында айыттынган тайбың инициативалар. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг саналдары тодарадып турар. Ол дугайын ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусак аңаа аян-чорук кылып турган ЮСФР-ниң Президиумунуң даргазы М. Шпилак-биле чугаалажыышкынарының үезинде чугаалаан.

Социалистиг чурттарның саналдары Европаның болгаш делегейниң улустарының келир үези хамааржыр апаар айтырыгларны тайбың арга-биле шинтпирлээринче оларның чүткүлүн хереңилеп турар-дыр деп, чехословак удуртукчу демдеглээн. Ынчалза-даа ону чедип алыр дизе, Каттышкан Штаттарның болгаш ооң НАТО талазы-биле эвилелчилериниң күш дөгээриниң туружу-биле хөделиринден, шериг талазыбиле чаңгыс талалыг артык күштүг болурунче чүткүлүнден ойталаан турары эргежок чугула боол турар. Барының Европага чаа америк ядролуг ракеталарны тургусканы делегей байдалын улуг чергелии-биле чидиглендирген болгаш бистер боттарывыстың айыыл чок чорууустүң эрге-ажыктары дээш шериг-стратегия талазы-биле тургустунган дең чорукту үрээр оралдажыышкыннарга болур-чогууру-биле харыылаар ужурга таварышкан бис. Совет Эвилели болгаш социалистиг дем каттыжылгазының ескe-даа чурттары-биле кады Чехословакия делегей байдалын экижидерине угланган дээштиг хемчеглерни алыры дээш моон-даа соңгаар демисежир апаар деп, ЧССР-ниң удуртукчузу демдеглээн.

Делегейде амгы нарын байдал чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле тодарагай хемчеглерни алырын шынгыызы-биле негеп турарын ЮСФР-ниң Президиумунуң даргазы демдеглээн. Маңаа холбаштыр алырга, чурт бүрүзү бодунуң хемчээли хамаан чокка тайбыңның салым-хуузу дээш харыысалганы чүэктээр апаар. Стокгольмга чугаалажыышкыннар чедиишкинниг болур болза, Европага кады ажылдажылгага болгаш бүгү-нинтиниң тайбыңынга улуг ужур-дузалыг болурунга бүзүрээр бис деп, ол медеглээн.

Кижи төрелгетенниң эң чугула сорулгазы

ДЕЛИ. (СЭТА). Ядролуг чепсекти улам ыңай көвүдедирин болдурбас дээш бүгү-ле болдунар базымнарны кылырынче делегейниң бүгү чурттарын Индияның премьер-министри Индира Ганди кыйырган. Узуткаашкынның айылынан делегейни чайладыры, камгалаары —кижи төрелгетенниң мурнунга эң чугула сорулгадыр деп, албанның түскай алынчоруун кылып чедип келген Австрия Республиканың федералдыг канцлери Фред Зиновацка алдар болдурган дүштеки шайлаалгага И. Ганди мегеглээн.

Ядролуг боо-чепсекти делегейде кедергей эндере бүдүрүп турары-биле холбаштыр ийи чурттарның чазактар баштыңнары ханы сагыш дувураашкинин илергейлээнер. Делегейниң дүшкүүрлүг амгы байдалын экижидеринге идепкейлиг идиг бээрин, нейтралдыг болгаш хөлчүп орар чурттар-биле кады оны чедип алырын олар боттарының хүлээлгези кылдыр санап турарын айытканнар.

Экономиктиг кризистиң аар үржуктарын хөгжүп орар чурттарже чүүй каар болгаш кризистиг байдалды оларже ыйыышкын кылдыр ажыглаар хээн капиталистиг күрүнелерниң оралдажыышкыннарын И. Ганди буруу шапкан.

ШЫҢГЫЫ БУРУУ ШАПКАН

КИТР. (СЭТА). АКШ-ка күзенчиг ёзу-чурумну Никарагуага күш-биле тургузар дээш ол чуртче чепсектиг шериг шуургуушкунуүң планын кылып турар Вашингтонну Эквадорнуң Коммунистиг партиязының (ЭКП) ТК-зы шыңгыы буруу шапкан. Сандиножу республикага удур өөнүк-чаңгээлерни калбартырыңга Сомосаның контрреволюстуг дээрбечилерин Американың Каттышкан Штаттары ажыглап турар деп Коммунистиг партияның ТК-зының мегелелинде айыткан.

Никарагуага хамазырыттыр америк империализминиң дайынзырак, тергиндекчи угланышкыны чүгле никарагуа улуска эвес, харын-даа Төп Американың оске-даа бүгү улустарынга дендии айылдыг болуп турар деп, ЭКП ТК демдеглээн.

АКШ-ТЫҢ АЙЫЫЛДЫГ ҮҮЛГЕДИГЛЕРИ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Луганск» деп совет танкерге таварышкан айылдыг болуушкун — Төп Американың улустарынга удур Вашингтонның агрессчи политиказының каржы илерээшкини-дир деп, «Жиче Варшавы» солун ханы киленээшкини-биле бижээн. Далайларга хостуг эжиндиреринің эргези — делегей эргезининг кол үндезин принциптериниң бирээзи. Ол принципти АКШ-тың амгы администрациязының талазындан каржызы-биле үрээшкиниң түнелинде совет судно минаның частыышкынынга таварышкан.

Никарагуаның өртээлдеринче баар далай оруктарынга миналар салыр дугайында АКШ чөпшээреви-шаан. Никарагуа Республиканы долгандыр экономиктиг бүзээлээшкинни тургузарын, сандиножу революцияны боой тударың оралдажып турар-дыр деп, солун демдеглээн.

ВЕНА. (СЭТА). Никарагуаның сулларынга улуг халап болур часкаа деп, Австрияның «Фольксштимме» солуну бижээн. Сандиножу революцияга удур чарлаваан дайынын Сандино хоорайже Вашингтон база неп-тереткен-дир деп, солуи айыткан. АКШ-тың дерзии болгаш айыылдыг үүлгедиглеринге таварышкан үш өртээлдериң бирээзи Сандино болган.

Никарагуаның улузу ол девискээрде байдалдың кайы хире айылдыын билир болгаш сомосачыларның контрреволюстуг бөлүктериниң кандыг-даа агрессиязын болгаш Каттышкан Штаттарның талазындан бооп болур интервенциядаа өйтур шаварынга белен. Аугусто Сесар Сандинонуң эгелеп каапы хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселдиң идеалдарынга белениниң дугайын олар медеглеп турар.

ЧУРУКТА: национал-хосталгалыг шимчээшкинниниң маадыры Аугусто Сесар Сандинонуң хосталга дээш амы-тыының бергени революцияны деткээн Манагуага болган митинг.

Пренса-Латина — СЭТА-ның фотозу.

ЮРИСТЕРНИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Италияның херек катап көөр "суду болгар хамааты С. Антоновту кара-бажыңга катап олуртур дугайында шинтпирибиле холбаштыр Болгарияның юристери итали эргечагыргаларга шыңгыы удурланыышкынын медеглээн.

Римде католиктиг шажын хүрээзиниң баштыңын 1981 чылдың майда боолап, ооң амы-тынынга халдаашкын кылган түрк националдыг фашист Агджиниң үүгүлдүг очүктеринге үндезилээш. Болгарияның хамаатызын итали эрге-чагыргалар тудуп-хоругдаан турган. Ооң буруузу бадыткаттынмаан түнелинде С. Антоновту эрткен чылдың декабрьда карабажыңдан бодунуң бажыңына хоругдалче шилчиткен.

Болгарияның кем-бүрүү чоң хамаатызы С. Антоновту камгалаарынче Италияның болгаш бүгү делегейниң юристерин болгар юристер кыйгырган.

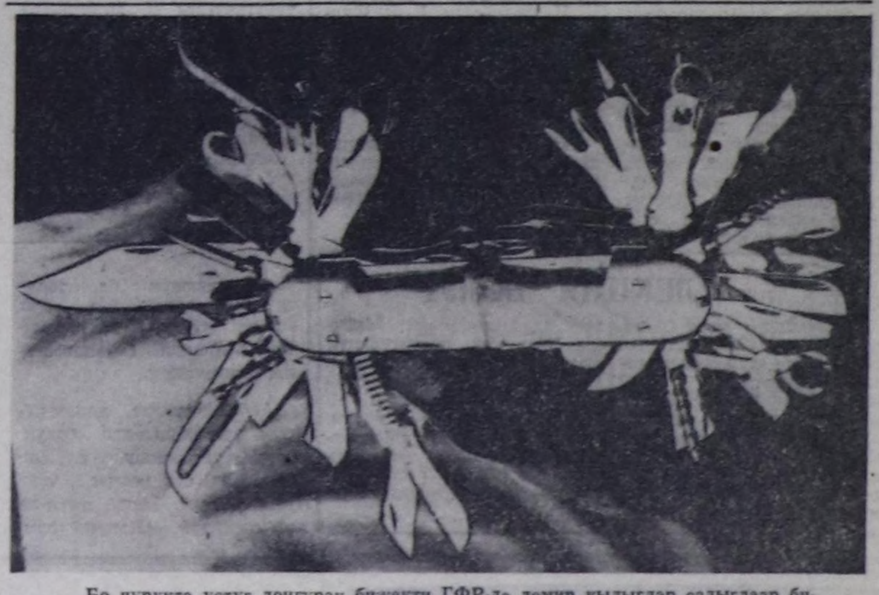

Бо чурукта үстүг доңгурак бижекти ГФР-де демир кылыглар садыглаар бичии магазинниң ээзи кылган. Доңгуракты ажылчын савазында бижектиң, хачының элээн каш бистери, шигбейлер, кыскаатар, шилчекпези үштүр хереккселдер — амыдыралга чугула шүүтүүс хереккселдер бар. Ындыг бижек туристерге болгаш шериг албанныларга эргежок чугула болгу дег, ынчалзажок ооң өртээ—4000 швейцар франк акша. Од бижекти чүгле бай гына садып ап болур.

Кейстон—СЭТА-ның фотозу.

«Урожайный» совхозтуң ам бажыңнары турар черге үжен чыл буруңгаар чүгле майгыннар турган. Комсомолчу путёвкалар-биле баштайгы кур-чержи 170 аныяктар Алтайның зэн чыткан ол ховузунга чедип келгеннер. Москваның Лихачев аттыг автозаводунуң болгаш Великолукск районнуң ажылчы чоннарын олар ынчаарда төлэлеп келгеннер.

Баштайгы кур-чержилер Алтайның черинге ынакшып, аңаа чүрттай бергеннер. Оларның аразында — орустар, украинner, белорустар, узбектер, немецтер, чуваштар. Алтайда зң улуг ажыл-агыйларның бирээзи — «Урожайный» совхозту Улустарның найыралы орден-биле шаннаан. Янзы-бүрү националдарның төлээлекчилери, оларның уруглары, харын-даа уругларының ажы-төлү чурттап, ажылдап, өөренип турар. Мал ажылының продукциязын болгаш тарааны чыл бүрүде совхоз арбыны-биле бүдүрүп турар.

Баштайгы кур-чержилерниң дугайында тураскаалды «Урожайный» совхозта ыдыктыы-биле кадагалап турар: суурнуң төвүнде тураскаалды тургускан, күш-ажылчы алдарның мүсейин кур-чержилерниң уругларының болгаш уругларының ажы-төлү база тургузуп турар. Суурнуң кудумчуларын Автозаводская, Комсомольская, Целинная, Великолукская деп адаанында ханы утка бар.

ЧУРУКТА: баштайгы кур-чержилерге тураскаал.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АНЫЯК ХӨГЖҮМЧҮЛЕР

Март 25-те аныяк хөгжүмчүлериң болгаш күүседикчи-башкыларның республика конкурузу болуп эрткен. Аңаа 140 күүседикчилер киришкен.

Аныяк хөгжүмчүлериң конкурузу бистиң республикага ам оң сес удаа эртикени ол. Конкурс эрттирери чүгле эки чаңчыл эвес, а уругларның талантызын илередиринге база зң-не таарымчалыг.

Конкурстуң чаа эрткен үшкү зэлчээнге белеткел-каш ай бурунгаар-ла эгелээн. Оон бирги зэлчээ музыка школаларынга, ийигизи — район иштинге эртикен болгаш оон илерээн зң-не талантылыгларны бо үшкү зэлчегле киржип келгени ол. Бо конкурстуң түңнелиниң кайы школа кандыг ажылдан турары билдинге болгаш. Эрткен чылдарга көөрде, конкурстуң киржикчилериниң күүселде мергежили аажок бедээн дээрзин жюри кежигүннери демделээн. Кызылдың, Шагаан-Арыгның, Сарыг-Септи, Көк-Тейниң музыка школаларының фортепиано салбырының өөреникчилери конкурска эки киришкеннер. Үк школаларның ол салбырының өөреникчилери мурнуку чылдарда база доктаамал ёки киржип, мактаңып келгеннер. Ак-Довурак, Туран, Чадаана хоорайларның музыка школалары үлустуң хөгжүм хереселдерин сайырадып турарлар. Үк конкурска музыкага салым-чаянныг, талантылыг, хөй уруглар илерээн. Оларга Ирина Кап, Лена Вахрамеева, Олег Кузьменко, Урана Ооржак, Эрес Тартан-оол болгаш өскелер-даа хамааржыр. Чадаанада уругларның музыка школазының национал хөгжүм хереселдерин салбырының өөреникчилери конкурска бир дугаар киржип турарда-даа болза, эки ойнааннар. Саида Ооржак болгаш Саида Монгуш хомуска, Сергей Серен-оол бызаанчыга тыва аялгаларны эки күүсеткеннер.

А башкыларның күүселде-көрүлдези бистиң республикада үш чыл улаштыр эртип турары ол. Үк көрүлде музыка школаларының башкыларының дуржулгазын бедидеринге болгаш өөреникчилеринге үлегер болурунга улуг салдарлыг болуп турар дээрзи чугаажок. Хову-Аксы, Тоора-Хем, Сарыг-Сеп школаларының башкыларының солун ансамбльдерин дыңнакчылар магадаан. Көрүлдениң жюри кежигүннери күүседикчи башкылар Н. Н. Федосеева, Е. В. Фирсова (Кызыл), В. О. Куулар (Тээли), О. Д. Монгуш (Ак-Довурак). Б. Б.-Х. Ооржак (Хандагайты) оларның күүселделериниң бедик деңнелдиин демделээннер.

Конкурстуң түңнелинде тиилекчи болган өөреникчилериниң болгаш башкыларның каттышкан түңнел концерти болган.

Н. ВАСИЛОВСКАЯ.

ЛЕКЦИЯ БОЛУР

1984 чылдың март 31-де, субботада, СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хүндүскүнүң 14.00 шакта лекция болур. Оон темазы: «Кыдат: оон иштики болгаш даштыкы политиказы». РСФСР-ниң «Билиг» нитилелиниң летору, экономиктиг эртемнериң кандидады, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ыракы Чөөн чүк институдунуң үлүг эртем ажылдакчызы, ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү А. М. Круглов лекцияны номчуур.

Баш бурунгаар садып алган билеттер-биле залче кирер. Билеттерни лекция болур мурнуу чарыында база садар.

ХАРЫЫСАЛГАНЫ МЕДЕРЕП БИЛИР

Сайзырагай социализм үезинде совет демократиязының бир чайыннанчак илерээшкини болза СЭКП ТК-ның школа реформазының дугайында төлевилелин бүгү улустуң калбаа-биле чугаалажып көрүп турары болур. Төлевилелди чүгле школаларда эвес, коллектив бүрүзүнде таныжып, бүгү чон санал-оналын солушпушаан, кол угланыышкыннарда чүүл бүрүзүн амыдыралга боттандырары-биле бо хүнүерде ажылдап турар. Чүге дээрге өөредилге болгаш кижизидилге херээнде бичии-даа үзүктелиишкин чок, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, амыдыралдың чарылбас кезээдир. «Чүс чыл чурттаа —чүс чыл өөрен» деп чоңнуң мерген сөзү-ле ону херечилеп турар. Бисте школа херээнден дашкаар өг-бүле барыкла чок. Өг-бүледе ийилээн арткан кырган-ава, кырган-ачалар безин уругларының уруглары ёзулуг кижилер болзун дээш сагыш амыр орбастар. Ынчангаш бистиң партия аныяк салгалды бүгү талазы-биле хевирлеп, кижизидеринге кижи бүрүзүнүң күзел-чүткүл күрүненими-биле дүүшкек болуруң баш удур магадылап турар.

Бо улуг чаагай херекке идепкейлиг киржилге хамаатты бүрүзүнүң харыысалганы долузу-биле медереп билириниден эгелээр ужурлуг. Чаңгыс-ла чижектен көрүптээли.

Дөртку классчы оол кудумчу белдирин эртип бар чорда, светофорнуң кызыл чырыы кыва берген. Оол тура дүшкен. Машиналар аажок дурген чоокшулап органнар. А оол-биле кожа чораан аяның кеттинген ажылчын эр тура дүшпээн.

— Акый! Кызыл чырык! — деп, оол алгырган.

Ажылчын эр школачыже хая көрнүп келген хиреде, чүү-даа болбаан чүве дег, далаш, машиналарга бастырып каг чазып, девидеп эрте берген.

Бо анаа-ла каш секунда кадында кудумчуга болган эскерт чок таварылганың багай салдарын санаар болза, холдуң он салаазы-даа чедишпейн баар. Бичии кижиниң сеткилин эскербес, ону хүндүлеп көрбес чоруктуң уржуу, барза-барза оон аажы-чаңынга, үүле-херээнге эттинмес оргакты тывылдырып болур. Чамдык школачылар амыдыралда чогум чүү эки, чүү багайыл дээрзин биле тура-ла, «дидим» ийикпе «ховар» үлгедиглерни бодунга шеней бээр таварылгалар бо-ла тургулаар. Ынчангаш өөреникчилериң караанга улуг кижиниң үлегер-салдары ылаңгыя амгы үеде улуг оваарымчаны иеген турар.

Төлевилелди долузу-биле чүүлдүгэүнүп деткивишаан, хүүда чамдык бодалдарымны илередип көрейн. «Өөредилгениң структуразын сайзыраңгайыдар, ниити билиг, күш-ажыл болгаш профессионал белеткелдиң шынарын экижидер» деп төлевилелде айыткан. Өөредилгениң структуразынга болгаш уругларны алды харлыындан эгелеп өөредир дээнинге каттыжып турар мен. Чүге дээрге ук шилчилге «өөреникчилериниң хөлүн эрттир күш үндүрер үүлдерин, өөредилге материалдарында эмин эрттир нарын чүүлдерни чайлатканының» түңнелинде чоорту чедип алдынар. Алды харлыглар бирги класска тускай чиигеткен программаны эртип, алган билииниң деңнели эге школаның арткан үш класстарынга чедишкинниг өөрениринге бааза болур. А дөртку классты орус дыл, тыва дыл, математика, төөгүге экзаменнерлиг доозары дараазында ортумак класстарга кээп, түс-түс эртемнер аайы-биле өөредилгезин чедишкинниг уламчылаарынга идиглиг болур. Экзаменнер кедизи барып «өөредилгезиниң шынары, өөредилгениң болгаш күш-ажылдың сагыыры дээш өөреникчилериң эң-харыысалгазын күштелдирер» деп айыткаңынга дүүштүр школачыны бичиизинден-ие бодунга негелделиг болдурунга чаңчыктырар. Оон аңгыда, эге класс башкыларының доостурган клазының өөредилге чуруму дээш ботхарыысалгазың бир чада бедикче көдүрери чугаажок. Мынчап кээрде эге школага экзаменнер ыяап-ла херек болгу дег.

Күш-ажылчы кижизидилге, өөредилге, профессионал угланыышкын дугайында айыткан сорулгалар ковчуг амыдыралчы болгаш солун, чаа болуп турар. Бичии кижи доктаамал өөрүшкүге бүргеткен, хей-аътты чурттаар, өөренир ужурлуг деп, улуг педаготтар айтып келгей. Өөрүшкү дээрге-ле күш-ажылдың, кызымак чоруктуң түңнели болгай. «Школа бүрүзү бааза бүдүрүлгелиг турзун. өөреникчилериниң ажылдап алган акша-хөрөңгизиниң чамдызын школа коллективиниң эргезинче шилчидип бээр» дээн одуруглар чаа перспективаларны ажыдып турар. А төлевирииң чамдык кезии өөреникчилерниң бодунга баарын айыткан. Мынчап кээрде чамдык ажыл-агыйжы школалар илереп. Аъш-чем программазын шиитпирлээр херекке идепкейлиг киришпишаан, удавас-ла «байып», өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын, хостуг үезин, аян-чоруун чогумчалыг, солун эрттирип турар болу бээр. Ындыг школалар күрүнеден чогуур техниканы — автомашиналарны, тракторларны хамыкты мүрнай алыр апаары чугаажок. Класс коллективтери өөреникчилерни школага-ла бригада аргазы-биле ажылдаарынга өөредир болгаш алызы барың дең төлевир алыр болганда ажыл үезинде чалгаарап, шүшпеңнээрлерни дээрелерге деңнээр ажыл школага-ла эгелей бээр.

Күш-ажыл угланыышкынның дузалал школалар бистиң республикада бар болгаш олар амгы үеде чазаныкчыларны, даараныкчыларны белеткеп турар. Мен бодаарымга, көдээде школаларны көдээ ажыл-агый угланыышкынның мергежилдерже шилчидери чугула. Бо талазы-биле программадаа, өөредилге номнары-даа бисте бар. Ол школаның доозукчуларының холга тудуп үнер хереченилинге тускай мергежилин айыткан турза чогуур.

Ниитилелдиң бүзүреттиргеп кижизи, партияның идепкейлиг дузалакчызы — башкының ат-алдарын, хөйниитиге хүндүткелин бедидер дугайында бистиң партия Төп Комитединиң сагыш салыышкынынга бүгү башкылар, бүгү чон байыр чедирип турар. Ат-алдарын хамыктың мурнында чүгле бедик харыысалганы медереп билип, кызымак чүткүлбиле чедип ап болур дээрэн башкы бүрүзүнге билдингир. Башкының ажылын шыныбиле үнелээри директордан, оон ук коллективти хөй чыл улай удуртуп келгенинден, ылаңгыя моральдыг деткимчени кылып тура, эң шын шинитпирни хүлээп алырындан дорт хамаажыр. Шын үнелел кылдынмаанындан үжен ажыг чыл-даа башкылап келгеш, эскертинмейн арткан эки башкылар чамдык коллективтерде ам-даа бар. Хөй чыл ажылдың практиказындан көөрге, башкы кижи харын моральдыг деткимчеге төлептиг болгу дег. Оон хөй саның өөреникчилери (аразында министрлер безин бар) башкызының кызымак ажылын утпайн чоруур, а башкызы холун бичии-даа кошкаш кылбас. Оон ында «улус ажыл-агыйының өске адырларының ажылдакчыларынга көөрде, школаның техниктиг ажылчыннары шаңнал-макталга кончуг эвээш таваржып турар.

СЭКП ТК-ның июнь (1983 ч.) Пленумунуң болгаш школа реформазының төлевилелинде сорулгаларны чедишкинниг шиитпирлевишаан, үстүнде чамдык күзелдерни дүрген боттандырарын чедип ап болур.

К. ЧАМЫЯН.

СПОРТ

ТҮҢНЕЛ МАРГЫЛДААЛАР

Спорттуң кышкы хевирлеринге ГТО комплекизиниң нормативтерин дүжаар талазы-биле республиканың бирги чери дээш түңнел маргылдаалар Кызылга болгаш «Тайга» хаак баазазынга эрткен дыштанып хүнлерде үргүлчүлээн.

Үк маргылдааларга бо удаада Бай-Тайганың, Барыын-Хемчиктиң, Чөөн-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң, Кызыл районнуң, Бии-Хемниң, Каа-Хемниң, Таңдының, Тес-Хемниң, Эрзиниң болгаш Кызыл хоорайның спортчулары гимнастика мергежилгелерин күүседиринге, боодалга болгаш хаакка хар-назын аайы-биле маңнаарынга спортчу арга-мергежилгин көргүскеннер.

Баштайгы хүнде гимнастика мергежилгиге 218 санны алгаш, эрзинчилер мурнап турган. Улуг-Хемниң болгаш Таңдының төлээлери олардан каш-ла сан озалдап турган, боодалга маргылдаалаларынга оранчок мурнай бергеннер.

25 метр хемчээлден боолаарынга Эрзиниң спортчузу С. Чооду мурнаан. Беш ок-биле ол 42 санны аткан, оон-биле чергелештир гимнастика мергежилгелерин база эки күүсеткеш, командазынга эвээш эвес санны эккелген.

Кызыл хоорайның шилиндек командазының кежигүну, хоочун спортчу, педагогика институдунуң күш-культура башкызы Виктор Иргашов, № 14 школаның башкызы Владимир Чуруто олар база дээре көргүзүглүг болганнар.

Кызылдың чоок-кывызында хар эрип, ында-мында хөолбекчигештер бар апаран-даа болза, «Тайга» станциязында хар хевээр.

«Тайга» хаак баазазынга болган маргылдааларга үстүнде адаан хевирлерге киришкен 160 хире спортчу эки түңнелдер дээш маргышкан.

Хар-назы аайы-биле болган маргылдааның үшкү чадазында кирип турар аныяк уруглар аразынга 3 километриниң дистанциязын оскелерни мурнай эрткен Маргарита Ховалыг бирги черни эзлээн. Ол 47 санныг болган. Ийиги болүкке 51 санныг болган С. Чооду (Эрзин) тиилээн.

Эр улус аразынга Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының башкызы, биатлонга ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Бабкин, Владимир Түлүш, Александр Гуляев (Таңды) олар шаңналдарга төлептиг болганнар. Ийиги болүкке Владимир Чуруто (Кызыл), Сергей Полосухин (Бии-Хем) болганнар. Барыын-Хемчиктиң спортчузу Александр Ооржак олар дээре көргүзүглүг болганнар.

Бешки чадага эр, херээжен спортчулар аразынга Кызылдың төлээлери, № 11 школаның башкызы Н. Кузьмина-биле педагогика институдунуң башкызы В. Иргашов олар тиилекчи болганнар. А. Соян (Эрзин), С. Оюн (Тес-Хем) олар ийиги, үшкү шаңналдарга төлептиг болганнар.

Болуп эрткен маргылдааларның түңнелинде 533 санны алгаш. Таңдының спортчулары тиилекчи болган. Улуг-Хем болгаш Кызыл районнарның спортчулары ийиги, үшкү черлерни үлешкеннер.

Спортчу чиитилелдер аразынга «Урожай» спорт ниитилели кышкы спартакиаданың түңнели-биле тиилекчи болган. Ийиги черде «Спартак», үшкүзүнде «Трудовые резервы».

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: маргылдааның судьязы Д. М. Дыртый-оол спортчуларга маршрутту тайылбырлап тур; старт.

АВТОРНУҢ фотолары.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ

Найысылал Кызылдың шыдыраа клувунда республиканың «Урожай» эки-тура спорт ниитилелиниң чемпионады эгелээн. Ында шупту 26 көдээ шыдыраачылар ойнап турар.

20 кижи киржикчилиг эр улустуң маргылдаазы сес салыглыг швейцар системабиле эртер.

Баштайгы хүнде «Урожай» ниитилелиниң эрткен чылгы чемпиону С. Идам, ыраккы Монгуш-Тайганың шыдыраачызы Х. Шолбан удурланыкчыларын чиик уткулаан.

Барыын-Хемчик районнуң төлээзи Кушкаш-оол Монгуш дуржулгалыг бирги разрядчы М. Түлүштү дүжүп бээринче албадапкан. База ол ышкаш Родион Монгуш, Дардаш Монгуш, Шаалай Монгуш, К. Калындуу, М. Сат бир-бир санны ойнап алган.

Д. АРБАК.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

7.30 — Документалдыг фильмнер. 8.00—«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Орёл хоорайның баянистеринiң триозу ойнаар. 9.15 — «Ном неделязы». 9.45— «Үнүп келем, кызыл хүн». Ф. И. Шаляпинниң амыдыралының болгаш чогаадылгазының дугайында. 10.35 — «Долгая дорога в дюнах». Чедi сериялыг уранчечен телефильм. 7-ги серия. 11.45 — Сөөлгү медээлер. 11.50 — Күрүнениң улустуң Н. Осипов аттыг академиктиг орус оркестриниң концерти. 12.25 — Эш Москва. Тайылбыр. 13.10— Чурукчулар дугайында рассказтар. «В. Перов». 13.35 — Харьковтуң «Кадыр болгаш маска» заводунуң Культура бажыңының гитаристер ансамбliниң концерти. 14.00 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Сөөлгү медээлер. 14.35 —Документалдыг телефильмнер: «Бригаданың тургустунган хүнү». «Өске-даа удазыннар». 15.25 — Орус чугаа. 15.55 — Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү: «Лопотухиңге бүзүрээр болза». 1-ги болгаш 2-ги сериялар. 18.00 — «Дем каттыжылгазы». Тележурнал. 18.30 — Истра хоорайда Культура бажыңының орус улустуң «Истра» ансамбliниң концерти. 18.45 —Бегүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлу». 19.35 — Р. Шеридан. «Каржы чугаа школазы». Фильм-шин. 21.00 — «Ye». 21.35 — Фильм-шинниң уланчызы. 22.45 — 23.00 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.30— Англи дыл. 13.00 — Амыдыралче йүтёвка. Профессионал-техниктиг училищелер (ПТУ) дугайында телевидение программаларының бүгү-эвилел конкурузунуң түңнелдери. 14.10 — Уругларга фильм. «Хоочун мастериң чагыы». 4-ку серия. 15.15 — Сөөлгү медээлер. 15.20 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Кызыл-тас шөлүнүң ырызы». Документалдыг фильм. 18.15 — «Шыяанам». Телекөрүкчүлериниң чагааларындан. 18.30 — «Үени кампанар». Документалдыг фильм. 18.35 — «Чоннуң чогаадылгазы». Хореография талазы-биле республика көрүлдези. Тыва АССР-ниң культура министри А. С. Серен дамчыдылгага киржир. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — «Азия төвү». Программада: «Геолог хүнүнге»: Тываның геологияразведка экспедициязының начальниги В. А. Аврункийниң чагаазы. «Пропагандиске дуза кылдыр». СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зориманың беседазы. Сөөлгү медээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Фантик». Мультфильм. 20.20 —«Сонгу чүктүң байырлалы». Хаак спортуиуң талазы-биле делегей маргылдаазы. Биатлон. 10 км. 21.00— «Ye». 21.35 — «Праздник печеной картошки». Уранчечен фильм». 23.00 — В. А. Моцарт. «Юпитер» — № 41 симфония. 23.35— 01.05 — ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле чемпионады. «Динамо» (Москва) — «Химик» ойнаар. 2-ги болгаш 3-ку ойнаашкыннар үезин көргүзер.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

агаар

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бичe хар чаар. Дүне агаарның температуразы 0—7 градус соор, хүндүс 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга чуга булуттаар. Дүне агаарның температуразы 0, хүндүс 7 градус чылыг болур.

КИНО

МАРТ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: № 118 киносборник 10.00, **«Тайна «Чёрных дроздов»** 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Арабские приключения»** 9.00, 14.05, **«Мультсборник»** 10.50, **«Третий принц»** 12.15, **«Легенда о княгине Ольге»** 17.20, 20.10 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Воробей на льду»** 13.00, **«Три гильзы от английского карабина»** 15.00, 17.40, 20.30, шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Здесь тебя не встретит рай»** 13.30, **«Тутси»** 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Руки вверх!»** 16.00, **«Созданы друг для друга»** 17.30, 20.00 шактарда.

Мораль темазынга хамаарыштыр

ОЛАРГА-ЛА ДЕГБЕЗЕ...

«Чыраа-Бажы» суурнуң чурттакчызы Ч. Монгуштуң март 1-де үнген «Шында» «Коргуушкун бе, тоомча чок чорук бе» деп эге-биле парлаттынган чагаазын номчаап, аңаа хамаарыштыр чамдык бодалдарымны бижип деп шиитпирледим.

Албан черинге чырык хүндүс хостуг чаңнап турган аныяк кижилерни көре тура, оларже сөс ыыттаар хамаанчок, хагдыныпкаш. тоомча чок олуруп турган кижилерни кайгаар кижи-дир мен. Ажыы-биле чугаалаарга. хостуг чаңнап турган оолдардан кортканнары ол-дур. Оларга-ла дегбезе, өске кижи-даа канчаар деп бодап олурганнары ол ыйнаан. Ынча хөй кижиге бодаарга. маңаа чаңгыс-ла кижи ак сеткилдиин, туруштуун көргүскен-дир. Бо таварылга Чадаана хоорайга болган, аңаа хамаарыштыр мындыг чүвени бижиксээн нйнк мен. Хоорайның хөй-нинти черлеринге, садыг-магазиннерге бааргa. ында-мында бөлүк-бөлүк болуп алган аныяк оолдар дыка кескүлеп. Ажыл шагында безин аан. «Эй, аал! Аңаа турам, көпеектен беркай» деп эрткен-дүшкен кижилер бажы дозуп, чоруп турарлар. Оон кедерезе, оларның ол чугаазы кыжаныг-биле доостур. Милиция ажылдакчылары оларны эскербези-ле ол чүве боор он.

Хөй-нинти, милиция ажылдакчылары демниг хөделир болзувусса, корум-чурум үрээр ийи-чаңгыс кижилер ында-ла каарлар-дыр ийин.

Ш. ДҮВЕНДЕЙ.

НИИТИ ХЕРЭЭВИС

«Коргуушкун бе, тоомча чок чорук бе» деп эгелиг чүүлге хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны бижикседим.

Албан черинге корум-чурум үүлгедишкини болуп турда, хагдынгаш олурупгар деп чүү кончуг чүве дээр силер? Аңаа дыка-ла элдепсиндим. «Корум-чурум үрекчилеринге удур туруптар кижи чок турган коллектив-тир аа?» деп кижи дыкала кайгаар-дыр. Чок, кижи бүрүзү ындыг эвези билдингир, а бо коллективке турган-дыр. Ындыг болза, берге, өскелерниң дузазы херек чүве үнүп келзе, эш хуузунуң дузазын-даа маңаар хире эвес кижилер ол бүдүүлгеде бар-дыр. Оон башка чүү дээр боор. Кижиге хол дээп турда, контора иштинге ажылдап турган кижилериниң шынап-ла оон кортканы ол бе, азы тоомча чок олурганнары ол бе? Черле ынчаш хөй-ниитиниң корум-чурумуи үреп турган кижилерни чүүдаа болбаан чүве дег эрттирип каары таарышпас болгу дег. Хөй-ниитиниң корум-чурумуи быжыглаары — хөй-ниитиниң херээ болгай.

Ш. ДОСПАН.
Улуг-Хем район.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54. харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75. пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13. чагаа килдизиниң 2-41-27. информация килдизиниң 2-20-60. культура килдизиниң 2-23-54. көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47. корректорларының 2-27-41. бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейи баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2088.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00089